IT'S T TIME

isee

Hà Nội, tháng 08/2022

THAM VẤN CỘNG ĐỒNG NGƯỜI CHUYỂN GIỚI VÀ ĐA DẠNG GIỚI VỀ DỰ THẢO LUẬT CHUYỂN ĐỔI GIỚI TÍNH TẠI VIỆT NAM

THAM VẤN CỘNG ĐỒNG NGƯỜI CHUYỂN GIỚI VÀ ĐA DẠNG GIỚI VỀ DỰ THẢO LUẬT CHUYỂN ĐỔI GIỚI TÍNH TẠI VIỆT NAM

Nguyễn Quốc Anh
Đắc Thị Kiều Hồng
Đặng Thùy Dương

LỜI CẢM ƠN

Tổ chức cộng đồng IT'S T TIME cùng Viện nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường (iSEE) xin gửi lời cảm ơn sâu sắc đến 26 người chuyển giới và đa dạng giới đã tham gia và có những đóng góp vô cùng quan trọng vào kết quả nghiên cứu. Sự tập trung lắng nghe cùng những câu hỏi, góp ý chân thành, cởi mở và thẳng thắn của anh chị đã giúp chúng tôi không chỉ có được những thông tin rất quan trọng cho dự thảo mà còn có thêm nhiều phát hiện mới về các vấn đề xung quanh đời sống của người chuyển giới cũng như người đa dạng giới tại Việt Nam. Sự lên tiếng của những người tham gia nghiên cứu ngày hôm nay chính là một trong những nền móng khoa học vững chắc trên tiến trình vận động cho dự thảo Luật Chuyển đổi giới tính được thông qua.

Chúng tôi xin tri ân sự hỗ trợ quý báu đến từ Chương trình Phát triển Liên Hợp Quốc (UNDP) tại Việt Nam, nhà tài trợ chính cho báo cáo này.

Trong quá trình thực hiện nghiên cứu, chúng tôi cũng xin cảm ơn các đồng nghiệp đến từ IT'S T TIME và iSEE đã sắp xếp thời gian trợ giúp chúng tôi thu thập dữ liệu từ những người tham gia. Các bạn đã kết nối và giới thiệu các thành viên trong cộng đồng tham gia nghiên cứu, tận tình giải thích, dẫn dắt các cuộc thảo luận nhóm nhằm thu thập được những thông tin khách quan và hữu ích nhất, góp phần không nhỏ làm nên sự thành công của tham vấn. Đặc biệt, là những ý kiến đóng góp về chuyên môn đến từ anh Lương Thế Huy (Viện trưởng iSEE), anh Vương Khả Phong và anh Chu Thanh Hà - người đã góp ý cho cấu trúc báo cáo được đầy đủ, khoa học hơn và có những gợi ý về nội dung, tư duy bám sát nhu cầu và tâm tư của cộng đồng người chuyển giới và đa dạng giới.

Xin chân thành cảm ơn!

Thay mặt nhóm tác giả

Đắc Thị Kiều Hồng

Mục lục

BẢNG THUẬT NGỮ KHOA HỌC 2

BẢNG THUẬT NGỮ TRONG DỰ THẢO LUẬT 3

CHUYỂN ĐỔI GIỚI TÍNH 3

CHƯƠNG 1: TỔNG QUAN THAM VẤN 4

1.1 Bối cảnh tham vấn 4

1.2 Mục đích nghiên cứu 8

1.3 Nội dung và phạm vi nghiên cứu 8

1.4 Phương pháp nghiên cứu 9

1.5 Đặc điểm mẫu nghiên cứu 9

CHƯƠNG 2: CÁC PHÁT HIỆN CHÍNH TRONG NGHIÊN CỨU 11

2.1 Những thách thức trong đời sống của người chuyển giới, đa dạng giới tại Việt Nam 11

2.2 Góp ý của cộng đồng cho dự thảo Luật Chuyển đổi giới tính 16

CHƯƠNG 3: ĐỀ XUẤT VÀ KHUYẾN NGHỊ 31

KẾT LUẬN 34

PHỤ LỤC 36

BẢNG THUẬT NGỮ KHOA HỌC

Thuật ngữ	Giải thích
Bản dạng giới (Nhận diện giới)	Là cảm nhận bên trong của một người về việc họ là nam, nữ hoặc một giới nào khác.
Thể hiện giới	Là biểu hiện bên ngoài của bản dạng giới thông qua đặc điểm ngoại hình, tính cách và hành vi cử chỉ.
Xu hướng tính dục	Là sự hấp dẫn về mặt tình cảm hoặc tình dục (hoặc cả hai) của một người dành cho người khác giới, cùng giới hay cả hai giới.
Giới tính khi sinh	Là giới tính được xác định ngay sau khi sinh hoặc một thời gian ngắn sau khi sinh ra dựa trên các đặc điểm cơ quan sinh dục ngoài.
LGBTI	Là viết tắt của các từ Lesbian (người đồng tính nữ), Gay (người đồng tính nam), Bisexual (người song tính), Transgender (người chuyển giới) và Intersex (người liên giới tính).
Người chuyển giới	Là khái niệm chỉ những người có bản dạng giới không tương đồng với giới tính khi sinh của họ.
Người chuyển giới nam	Là những cá nhân sinh ra là nữ nhưng cảm nhận mình là nam và sống như một người nam.
Người chuyển giới nữ	Là những cá nhân sinh ra là nam nhưng cảm nhận mình là nữ và sống như một người nữ.
Người đa dạng giới	Là những cá nhân mà bản dạng giới hay thể hiện giới của họ khác với kỳ vọng của xã hội.

BẢNG THUẬT NGỮ TRONG DỰ THẢO LUẬT CHUYỂN ĐỔI GIỚI TÍNH

Thuật ngữ	Giải thích
Người đề nghị chuyển đổi giới tính	Là người có giới tính sinh học hoàn thiện, tự thấy mình có nhận diện giới khác với giới tính khi sinh học hiện có, đề nghị cơ quan có thẩm quyền công nhận là người chuyển đổi giới tính.
Người chuyển đổi giới tính	Là người đề nghị chuyển đổi giới tính được cơ quan có thẩm quyền công nhận là người chuyển đổi giới tính theo quy định của pháp luật.
Giới tính sinh học hoàn thiện	Là giới tính khi sinh của một người đã xác định là nam hay nữ dựa trên sự hoàn chỉnh về cả nhiễm sắc thể, cơ quan sinh dục trong và bộ phận sinh dục ngoài.
Bức bối giới (Phiền muộn giới)	Là tình trạng tâm lý không thoải mái hoặc lo âu được gây ra bởi sự không thống nhất giữa bản dạng giới của một người và giới tính khi sinh của họ.
Can thiệp y học để chuyển đổi giới tính (Can thiệp chuyển giới/ Chuyển đổi giới tính)	Là việc một người sử dụng nội tiết tố sinh dục và/hoặc phẫu thuật ngực và/hoặc phẫu thuật bộ phận sinh dục với mong muốn chuyển đổi một phần hoặc toàn bộ cơ thể đang có giới tính sinh học hoàn thiện sang giới tính khác phù hợp với nhận diện giới của họ.
Nội tiết tố sinh dục	Là nội tiết tố nam do tinh hoàn tiết ra (androgen) và nữ là do buồng trứng tiết ra (estrogen).
Người độc thân	Là người hiện đang không có quan hệ hôn nhân theo quy định của pháp luật.

CHƯƠNG 1: TỔNG QUAN THAM VẤN

1.1 Bối cảnh tham vấn

1.1.1 Bối cảnh cộng đồng, xã hội

Sau một thập kỷ kể từ lần hiện diện chính thức đầu tiên trên báo chí và các phương tiện truyền thông tại Việt Nam, cộng đồng người chuyển giới và đa dạng giới đang tự tin thể hiện bản thân và không còn quá ẩn mình như trước. Với sự chuyển biến tích cực trong nhận thức của xã hội nói chung và các nhà làm luật nói riêng, từ quan điểm cho rằng người chuyển giới cần phải chuyển đổi toàn bộ các đặc điểm, tình trạng cơ thể của giới tính để có thể được thừa nhận hoàn toàn là người "chuyển đổi giới tính"; cho tới quan điểm tôn trọng quyền tự nhận dạng và không bị đặt ra các điều kiện y tế không cần thiết để có được sự thừa nhận bởi pháp luật. Đây là một bước tiến quan trọng giúp tháo gỡ những nút thắt mà người chuyển giới và đa dạng giới tại Việt Nam và cũng kết quả của phong trào vận động cho quyền bình đẳng của cộng đồng LGBTI ở trong nước cũng như quốc tế.

Tháng 3/2011, 85 quốc gia và vùng lãnh thổ đã thống nhất ký vào bản Tuyên bố chung về việc chấm dứt các hành động bạo lực và vi phạm nhân quyền dựa trên xu hướng tính dục và bản dạng giới (Joint statement on ending acts of violence and related human rights violations based on sexual orientation and gender identity) của Hội đồng Nhân quyền Liên hợp quốc. Ba tháng sau đó, Nghị quyết đề cập đến bạo lực với người LGBTI đã được hội đồng trên thông qua trong Phiên họp thứ 17, khẳng định: "Mọi người đều có quyền bình đẳng, bất kể xu hướng tính dục"[1].

Hiện nay, trên thế giới đã có 19 quốc gia và vùng lãnh thổ cấm phân biệt đối xử về việc làm dựa trên bản dạng giới và 72 quốc gia trên thế giới có luật nhằm bảo vệ và đảm bảo cho quyền lợi cho người chuyển giới[2]. Bên cạnh số ít các quốc gia cấm hoặc không thừa nhận giới tính pháp lý của người chuyển giới, các quốc gia còn lại đang trong quá trình xây dựng dự thảo Luật CĐGT và Việt Nam cũng không ngoại lệ. Vào ngày 25/5/2019, phiên trình bày ICD-11

[1] Vũ Thị Thúy, Thái Thị Tuyết Dung, Bảo đảm quyền của người đồng tính, song tính, chuyển giới và vấn đề sửa đổi hiến pháp, 03/2013, Tạp chí Khoa học Pháp lý Việt Nam; pp 24-33.

[2] Chu Thanh Hà, Ngô Hoàng Ngọc Hiệp, Nguyễn Quốc Anh, Đắc Thị Kiều Hồng, Hiện trạng thừa nhận giới tính pháp lý của người chuyển giới trên thế giới, IT'S T TIME, 2021.

(International Classification Diseases - Bảng phân loại quốc tế bệnh tật) tại Đại hội đồng Y tế Thế giới đã loại bỏ tất cả những hạng mục liên quan đến chuyển giới ra khỏi chương rối loạn tâm trí và hành vi (Mục F64: Rối loạn bản dạng giới). Cùng lúc đó giới thiệu những mục mới độc lập dành cho chuyển giới, cụ thể: Không hòa hợp về giới - Gender incongruence thuộc chương 17: Các tình trạng liên quan đến sức khỏe tình dục - Conditions related to sexual health[3]. ICD-11 đã được thông qua bởi các quốc gia thành viên của Hiệp hội Y tế thế giới và bắt đầu có hiệu lực kể từ ngày 01/01/2022. Dự kiến, phiên bản này có thể được tham khảo trong quá trình hoạch định chính sách của các quốc gia và được tiến hành dịch thuật và đào tạo chuyên gia y tế trên toàn quốc. Sự biến chuyển này đã khẳng định rằng là người chuyển giới và đa dạng giới không hề liên quan đến rối loạn tâm lý, bệnh lý, tạo tiền đề cho các điều khoản thân thiện hơn với người đề nghị CĐGT, đặc biệt là trong phương diện pháp lý.

1.1.2 Bối cảnh pháp lý tại Việt Nam

Vào ngày 24/11/2015, Quốc hội Việt Nam đã thông qua Bộ luật Dân sự 2015 (sửa đổi), thừa nhận quyền chuyển đổi giới tính quy định tại Điều 37: "Việc chuyển đổi giới tính được thực hiện theo quy định của luật. Cá nhân đã chuyển đổi giới tính có quyền, nghĩa vụ đăng ký thay đổi hộ tịch theo quy định của pháp luật về hộ tịch; có các quyền nhân thân phù hợp với giới tính đã được chuyển đổi theo quy định của Bộ luật này và luật khác có liên quan"[4]. Nguyên nhân là do nhận thấy nhiều bất cập và hạn chế của việc cấm CĐGT trong thực tiễn tại thời điểm trước đó.

Tuy nhiên, sau hơn nửa thập kỷ, vẫn chưa có một văn bản pháp lý hướng dẫn cụ thể nào được ban hành. Quyết định số 243/QĐ-TTg ngày 05 tháng 02 năm 2016 của Thủ tướng Chính phủ ban hành Kế hoạch triển khai thi hành Bộ luật Dân sự, trong đó giao Bộ Y tế nghiên cứu, đề nghị xây dựng văn bản quy phạm pháp luật về chuyển đổi giới tính. Vụ Pháp chế dưới chỉ đạo của Bộ Y tế soạn thảo các nội hàm của Luật CĐGT để cụ thể hóa quy định CĐGT trong Bộ luật Dân sự 2015. Đồng thời, Vụ Pháp chế phối hợp với các tổ chức cộng đồng và cơ quan nghiên cứu tổ chức các hội thảo, tham vấn thu thập bằng chứng, ý kiến đánh giá tác động chính sách. Những số liệu, nghiên cứu khoa học thu

[3] ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics (who.int)

[4] Phạm Quỳnh Phương, Vũ Thành Long, Đỗ Quỳnh Anh, Hoàng Ngọc An, Hiện trạng trải nghiệm y tế và nhu cầu chuyển đổi giới tính của người chuyển giới ở Việt Nam, Viện nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường, 2018.

được đã giúp ích cho dự thảo điển hình như: Góp ý sửa đổi bộ luật lao động - khuyến nghị của người đồng tính, song tính & chuyển giới (ICS, 2017), Kiến nghị - bổ sung nội dung bảo vệ quyền bình đẳng của người LGBTI trong bộ luật lao động sửa đổi (iSEE, 2017), Hiện trạng trải nghiệm y tế và nhu cầu chuyển đổi giới tính của người chuyển giới ở Việt Nam (iSEE, 2018), Kinh nghiệm một số quốc gia trên thế giới về pháp luật chuyển đổi giới tính và bài học cho Việt Nam (iSEE, 2018), Bức bối giới – xuất hiện, tồn tại và lưu dấu trong đời sống người chuyển giới (IT'S T TIME, 2019), Người chuyển giới trong quá trình Vận động chính sách cho Dự thảo Luật Chuyển đổi giới tính, (IT'S T TIME, 2021); Báo cáo Hiện trạng thừa nhận giới tính pháp lý của người chuyển giới trên thế giới (IT'S T TIME, 2021), ...

Qua nhiều hội thảo đóng góp, chỉnh sửa cho báo cáo đánh giá tác động của chính sách và Dự thảo luật CĐGT, ngày 22/10/2021 hồ sơ của dự thảo luật mới nhất đã được cập nhật số liệu, bổ sung và chỉnh sửa theo hướng sát với thực tiễn đời sống của cộng đồng người chuyển giới tại Việt Nam cũng như các cơ sở khoa học cập nhật và bản dạng giới và quyền tự nhân dạng giới. Theo đó, điều kiện để công nhận là người CĐGT đã thay đổi theo hướng ưu tiên cho phương án không can thiệp y tế. Điều quan trọng là bảo đảm quyền tự nhận dạng giới và quyền được pháp luật bảo vệ của người đề nghị CĐGT thông qua phương án cho phép người đề nghị CĐGT không can thiệp y tế sẽ được công nhận là người CĐGT. So với các dự thảo trước đó, phạm vi điều chỉnh của bản cập nhật đã được mở rộng hơn. Ngoài ra, các thuật ngữ như "nhận diện giới", "người đề nghị chuyển đổi giới tính", "giới tính sinh học hoàn thiện" đã được định nghĩa và đưa vào trong dự thảo.

Ngoài ra, quy định về Hội đồng xác định giới tính và thành phần của Hội đồng cũng là những điểm mới. Đây là sự thay đổi lớn so với các bản dự thảo trước đó bởi có những chuyển biến tích cực nhằm nâng cao và trao quyền tự quyết về cơ thể cho người chuyển giới tại Việt Nam. Nhấn mạnh rằng không phải người chuyển giới nào cũng có mong muốn, điều kiện, khả năng tài chính hay sức khỏe để thực hiện các can thiệp y tế. Dự thảo cũng có nhiều điều khoản quan trọng bảo vệ cho người CĐGT tránh được sự phân biệt đối xử, kỳ thị hay bạo hành trong các lĩnh vực của đời sống thường nhật.

Theo dự thảo ngày 22/10/2021, các phương án trong can thiệp y tế bao gồm: (1) Phẫu thuật một phần (ngực hoặc bộ phận sinh dục); (2) Sử dụng hoóc-

môn liên tiếp trong vòng 02 năm hoặc phẫu thuật một phần/toàn bộ. Ngoài ra, dù lựa chọn can thiệp hoặc không can thiệp, người đề nghị CĐGT cần nộp hồ sơ lên Hội đồng xác định giới tính và trải qua 06 tháng theo dõi trước khi được công nhận là người CĐGT. Hội đồng xác định giới tính theo chức năng, nhiệm vụ quy định sẽ do các bệnh viện (chỉ các cơ sở được phép thực hiện can thiệp y tế dành cho người đề nghị CĐGT) thành lập với thành phần tối thiểu gồm 01 bác sĩ tâm thần và 01 chuyên gia về tâm lý, ngoài ra có thể có thêm chuyên gia có tối thiểu 05 năm kinh nghiệm làm việc về LGBTI. Bên cạnh đó, đối với quy định về độ tuổi, dự thảo quy định người từ 16 tuổi trở lên được phép sử dụng liệu pháp hoóc-môn với sự đồng ý của bố mẹ hoặc người giám hộ, người từ 18 tuổi trở lên được phép can thiệp phẫu thuật và thay đổi giới tính trên giấy tờ. Về phía tình trạng hôn nhân, người đề nghị CĐGT bắt buộc là người độc thân trước khi nộp hồ sơ lên Hội đồng xác định giới tính để được công nhận và thay đổi giới tính trên giấy tờ.

Hiện tại, Luật CĐGT là một trong những nhiệm vụ xây dựng pháp luật của Quốc hội khóa XV và đang được nghiên cứu, xây dựng Hồ sơ để báo cáo Chính phủ, Ủy ban Thường vụ Quốc hội lần lượt trước ngày 31/3 và 30/6/2022, hướng tới đưa dự án luật vào chương trình xây dựng Luật và pháp lệnh năm 2022-2024. Trước bối cảnh trên, sự tham gia của cộng đồng người chuyển giới và đa dạng giới là một nhân tố trọng yếu không thể thiếu, giúp dự thảo Luật có tính hiệu lực và hiệu quả cao. Với ước tính số lượng người chuyển giới là từ 0,3-0,5% dân số, nếu lấy con số trung bình là 0,4% trên mức dân số hiện tại của Việt Nam tính đến hết năm 2021 là hơn 98 triệu dân thì số lượng quần thể rơi vào khoảng 400.000 người chuyển giới. Đây là con số không hề nhỏ và lại là đối tượng tác động cần phải tham vấn trong quá trình xây dựng luật.

Trước thực tiễn đó, Nghiên cứu tham vấn cộng đồng người chuyển giới và đa dạng giới về Dự thảo Luật Chuyển đổi giới tính tại Việt Nam ra đời nhằm thu thập câu chuyện, nhu cầu từ các lĩnh vực của đời sống xã hội. Điểm mới so với các nghiên cứu trước đây là quá trình tham vấn có chia sẻ về nội dung và tiến độ của dự thảo Luật CĐGT, đồng thời thu thập ý kiến từ người chuyển giới, đa dạng giới tham gia vào nghiên cứu khảo sát. Chính vì vậy, nghiên cứu không chỉ góp phần mang đến một bức tranh toàn cảnh về đời sống của người chuyển giới mà con đem các quan điểm, đề xuất từ phía cộng đồng dành cho dự thảo Luật CĐGT tới xã hội nói chung và các nhà làm luật nói riêng, giúp cho dự thảo sớm được thông qua vì một xã hội tốt đẹp hơn.

1.2 Mục đích nghiên cứu

- Nghiên cứu cung cấp bằng chứng từ các câu chuyện thực tế, trải nghiệm đời sống của người chuyển giới và đa dạng giới trong các lĩnh vực y tế, pháp lý, gia đình, học đường, việc làm để hỗ trợ cho các khuyến nghị;

- Đảm bảo sự tham gia của cộng đồng người chuyển giới và đa dạng giới trong việc xây dựng dự thảo Luật CĐGT nhằm đảm bảo quyền và lợi ích của họ, tính thực tiễn của dự thảo.

1.3 Nội dung và phạm vi nghiên cứu

1.3.1 Nội dung nghiên cứu

- Quan điểm và trải nghiệm của người chuyển giới về lĩnh vực y tế (Dịch vụ khám sức khỏe tổng quát, tham vấn tâm ý, sử dụng hoóc-môn, can thiệp phẫu thuật), pháp lý (Thực hiện quyền đổi tên, thủ tục hành chính), gia đình, học đường, việc làm (Về phân biệt đối xử, kỳ thị và các khó khăn khác);

- Quan điểm và góp ý của người chuyển giới đối với các điều khoản trong dự thảo Luật CĐGT (Điều kiện can thiệp y tế để được công nhận là người CĐGT, độ tuổi được thực hiện can thiệp y tế và thay đổi giới tính trên giấy tờ và tình trạng hôn nhân).

(Các chủ đề được tham vấn dựa trên các nhóm chính sách lớn mà dự thảo Luật CĐGT và tờ trình dự án Luật CĐGT nêu ra)

1.3.2 Phạm vi nghiên cứu

- Thời gian: Tháng 11/2021-01/2022;

- Phạm vi: 9 tỉnh/thành phố: Hà Nội, Hồ Chí Minh, Sơn La, Khánh Hòa, Đắk Lắk, Nam Định, Đà Nẵng, Bà Rịa - Vũng Tàu, Hưng Yên.

- Hình thức: Trực tuyến và phỏng vấn theo nhóm;

- Đối tượng: Người chuyển giới nam, chuyển giới nữ, đa dạng giới.

1.4 Phương pháp nghiên cứu

Phương pháp thảo luận nhóm tập trung được sử dụng trong nghiên cứu này (Focus Group Discussion – FGD). FGD thường được sử dụng để đánh giá các nhu cầu, các biện pháp can thiệp, thử nghiệm các ý tưởng hoặc chương trình mới, cải thiện chương trình hiện tại và thu thập các thông tin về một chủ đề nào đó phục vụ cho việc xây dựng bộ câu hỏi có cấu trúc (Structured questionnaire). Thêm vào đó, do tác động của tình hình dịch bệnh Covid-19, toàn bộ quá trình phỏng vấn và thảo luận được diễn ra trực tuyến (online FGD)[5]. Câu hỏi phỏng vấn được thiết kế dưới dạng câu hỏi mở nhằm điều tra 2 vấn đề chính:

- Trải nghiệm của cả nhân người tham gia trong các lĩnh vực cụ thể (pháp lý, y tế, an sinh xã hội và hôn nhân gia đình) dưới góc nhìn của một người chuyển giới.

- Những thảo luận xoay quanh những chính sách chính có trong dự thảo Luật CĐGT bao gồm: Điều kiện can thiệp y tế để được công nhận giới tính pháp lý, độ tuổi được can thiệp y tế và thay đổi giới tính trên giấy tờ và tình trạng hôn nhân trước khi được công nhận giới tính pháp lý.

Phương pháp FGD được áp dụng như là công cụ dùng để thu thập thông tin từ nhóm cộng đồng được cho là sẽ nhận những tác động trực tiếp từ Luật CĐGT đang được xây dựng. Theo Morgan (1998), nhóm thành viên tham gia thảo luận theo phương pháp FGD sẽ bao gồm trung bình từ 8–10 người[6]. Nhóm nghiên cứu lựa chọn tổng cộng 8 thành viên tham gia thảo luận; mỗi nhóm có 2 người bao gồm các thành viên của nhóm khảo sát và 6 thành viên từ cộng đồng. Theo đó, đặc điểm nhân chủng của từng nhóm nghiên cứu được phân chia dựa trên các chính sách chính có trong dự thảo gần nhất của Luật CĐGT, bao gồm 6 nhóm người tham gia: dưới 18 tuổi, trên 18 tuổi, đã có gia đình, chưa can thiệp y tế, đã phẫu thuật định giới và chỉ sử dụng hormone.

1.5 Đặc điểm mẫu nghiên cứu

Nghiên cứu tiếp cận được tổng cộng 26 người tham gia bao gồm 12 người chuyển giới nữ và 14 người chuyển giới nam với độ tuổi giao động từ 14 đến 38 tuổi. Trong đó có 13 người có công việc ổn định và 13 người chưa độc

[5] Czarniawska, B. Narratives in Social Science Research, Sage Publications, London, 2004; pp. 141.
[6] Stewart, D.W; Shamdasani, P.N. Focus Groups–Theory and Practice, Sage Publications, London, 1990; pp. 188.

lập về tài chính hoặc thu nhập không ổn định. Mức thu nhập hàng tháng từ dưới 3 triệu đến trên 30 triệu, có 4 người tham gia không có thu nhập. Về khu vực địa lý của các mẫu nghiên cứu bao gồm 11 mẫu từ Hà Nội (42,3%), 7 mẫu từ thành phố Hồ Chí Minh (26,9%), còn lại 8 mẫu rải rác ở các tỉnh Đà Nẵng, Đắk Lắk, Bà Rịa Vũng Tàu, Nam Định, Hưng Yên và Sơn La.

Do hạn chế về thời gian, cộng với việc áp dụng hình thức thảo luận trực tuyến khiến cho nghiên cứu đã không thể tiếp cận được đầy đủ các nhóm đối tượng theo kế hoạch định ra, đặc biệt, có nhóm dưới 18 tuổi và nhóm đã có gia đình. Với nhóm dưới 18 tuổi, là độ tuổi còn đang học tập trong sự kiểm soát chặt chẽ của gia đình và thầy cô, do đó, hầu hết những người thuộc độ tuổi này còn bị hạn chế sử dụng các thiết bị điện tử và kiểm soát nội dung theo dõi trên mạng xã hội. Cùng với đó, trong nhóm này cũng có nhiều cá nhân chưa công khai và không tham gia hoặc theo dõi các trang mạng liên quan đến hoạt động của cộng đồng người chuyển giới. Do đó, nhóm nghiên cứu chỉ tiếp cận được 02 người tham gia thuộc độ tuổi này. Với nhóm đã có gia đình thì vấn đề nằm ở thời gian. Những thành viên trong nhóm này thường rất bận trong công tác chăm sóc con nhỏ nên rất khó để sắp xếp tham gia vào công tác nghiên cứu. Ngoài ra, tất cả người tham gia mà nhóm nghiên cứu có thể tiếp cận được qua hình thức truyền thông trực tuyến đều là những người đang sinh sống và làm việc tại các thành phố. Đây là một trong những hạn chế đầu tiên mà nhóm nghiên cứu đã gặp phải.

CHƯƠNG 2: CÁC PHÁT HIỆN CHÍNH TRONG NGHIÊN CỨU

2.1 Những thách thức trong đời sống của người chuyển giới, đa dạng giới tại Việt Nam

Gặp phải rất nhiều cản trở khi có nhu cầu đổi tên. Tên gọi và danh xưng dường như là điều gây cho cộng đồng người chuyển giới nhiều bức bối nhất, bởi lẽ đây là yếu tố họ phải sử dụng trong giao tiếp hàng ngày. Trong đó, 100% số người được phỏng vấn trả lời họ đều có nhu cầu đổi tên trên giấy tờ, song câu chuyện đổi tên lại mang đến cho nhóm nghiên cứu rất nhiều phát hiện mới.

Trong số những người tham gia nghiên cứu, có 8 người đã có trải nghiệm đổi tên trên giấy tờ, trong đó có 2/8 bạn đổi tên thành công trên giấy tờ, song tất cả đều thừa nhận một sự thật rằng việc hồ sơ thay đổi tên của bạn có được tiếp nhận hay không phụ thuộc hoàn toàn vào cán bộ tiếp nhận hồ sơ. Thêm vào đó, tất cả người người chuyển giới đều không chia sẻ về bản dạng giới của mình hay về việc mình là người chuyển giới với mong muốn việc đổi tên dễ dàng hơn. Cụ thể, theo Quỳnh, Chuyển giới nữ, 22 tuổi: *"Chính vì lý do đó em mới không đề cập bất kỳ ai, chuyển giới như mình nếu muốn đổi tên đừng nên đề cập lý do đó, vì đề cập lý do đó họ sẽ hỏi giấy xác nhận về giới tính, thì nếu mà mình đã phẫu thuật có giấy rồi thì không sao, ok chắc dễ thôi, nhưng mà nếu mà mình chưa có như em hoặc là không có nhu cầu thì nên sử dụng một lý do khác miễn hợp lý là được."*. Thậm chí, có các trường hợp ghi nhận cán bộ hành chính yêu cầu phải nộp tiền:

> *Có anh thử rồi, anh đã lên ủy ban nhân dân quận thì họ bắt anh làm khai giấy tờ hồ sơ các thứ lấy lý lịch tư pháp, xong đến lúc anh mang lên họ bảo là đưa sáu triệu đây thì cho đổi không thì thôi không vịn vào cớ nọ cớ kia mệt lắm." "...thế họ bảo ừ thế thôi mất phí sáu triệu..." (Ngọc, Chuyển giới nam, 28 tuổi).*

Theo đó, hiện tượng hạch sách, vòi vĩnh đã tồn tại trong khâu xem xét hồ sơ đổi tên của người chuyển giới. Cùng với đó, thái độ trịch thượng, tỏ ý ban phát, "chiếu cố" khi làm thủ tục cho người dân cũng được bộc lộ qua câu chuyện của Phong, Chuyển giới nam, 38 tuổi:

> *"…anh ngồi ở phòng ông trưởng phòng, anh ngồi lỳ ở đó xong rồi anh nói là anh rất muốn đổi tên hoặc là bỏ cái chữ Thị của anh, xong rồi ổng thấy*

anh tội quá cho nên là ổng cho anh, ổng nói ổng giúp anh là đổi được cái chữ Thị, tức là đổi tên đệm thôi còn cái tên chính của anh vẫn giữ, cho nên là hiện tại thì cái tên thật của anh là tên P, thì anh nghĩ nó cũng khá trung tính nhưng mà anh vẫn không thích, anh thích tên Phong hơn. Năm 2020 anh lại đi đổi một lần nữa, thì anh quyết tâm đổi là Nguyễn Tân Phong chứ không phải là Nguyễn Tân P, thì ông trưởng phòng lần này đương nhiên là ông không cho, ông kêu là năm ngoái đã tạo điều kiện giúp cho đổi được cái tên đệm rồi bây giờ còn được voi đòi tiên..."

Ngoài những trường hợp thành công, các trường hợp khác bị từ chối với 06 lý do chính bao gồm: lý do đưa ra không chính đáng, phải có tiền mới đổi được, thời gian làm thủ tục rất lâu, phải CĐGT mới được đổi, phải có Luật CĐGT mới được đổi và chưa có tiền lệ ở địa phương. Trong số đó, lý do "phải chuyển đổi giới tính" mới được đổi tên được chia sẻ bởi nhiều người tham gia nhất. Lý do này dường như bộc lộ cách hiểu sai lệch về định nghĩa người chuyển giới trong một bộ phận những người thực hiện chính sách.

Dịch vụ y tế nghèo nàn về chất lượng và số lượng

Trong số những người tham gia trả lời câu hỏi về trải nghiệm với dịch vụ y tế thông thường, có rất nhiều trường hợp thừa nhận rằng nhân viên y tế có thái độ cợt nhả, thiếu tế nhị và thiếu tôn trọng đối với bệnh nhân là người chuyển giới: *"...khi mà người trong cộng đồng mình mà đi khám thì rất là phiền, mà nhiều khi nó tủi lắm, với lại người ta hay cười mình rồi này nọ giấy tờ ăn mặc này kia đấy,..." (Mạnh, Chuyển giới nữ, 33 tuổi)* hay *"...người ta đè mình ra người ta soi một hồi người ta nói ủa sao thằng này có tử cung, mà nó là con trai mà sao nó có tử cung, thế là họ làm ầm cả lên thì nó cũng ảnh hưởng tới mình một tí, sau đó mình mới nói nhỏ với bác sĩ là bác sĩ ơi em là người chuyển giới, thì bác sĩ mới nói nhỏ giọng lại, nhưng mà không phải lúc nào mình cũng được đáp ứng cái vấn đề mà thỏa mãn về tâm lý lắm, mà thường là mình bị tấn công về vấn đề kỳ thị nhiều khi mà đi khám" (Lâm, Chuyển giới nam, 32 tuổi)*. Ngoài ra, còn có những nhân viên y tế áp đặt tiêu chuẩn hay định kiến giới lên người chuyển giới, khiến cho sự bức bối trong tâm trí của bệnh nhân tăng cao: *"...nếu mình không nói với bác sĩ là mình là ai thì họ rất hay áp đặt những định kiến của giới nữ lên bản thân mình và như vậy sẽ khiến mình không thoải mái và thậm chí là ngượng ngùng chẳng hạn…" (Hiếu, Chuyển giới nam, 28 tuổi).*

Bạn Phương, Chuyển giới nam, 29 tuổi đề cập đến tình trạng bối rối, chưa biết cư xử như thế nào của nhân viên y tế: *"...mình đi khám liên quan đến công việc thôi, đó là khám tổng quát về tử cung và buồng trứng thì chị nhân viên đó bị bối rối, không biết là nên đưa mình qua bên phòng khám nam hay phòng khám nữ để kiểm tra tử cung và buồng trứng, cho nên mất gần ba mươi phút chỉ để chị ấy quyết định là mình nên đi qua bên hướng nữ hay hướng nam..."*

Mặt khác, đối với các dịch vụ y tế chuyên biệt, cụ thể là việc sử dụng hormone của người chuyển giới, đa phần người tham gia rơi vào tình trạng chung đó là tự tìm hiểu thông tin về thuốc trên các trang mạng và thực hiện can thiệp mà không có sự tư vấn từ bác sĩ dẫn đến rất nhiều tình huống dở khóc dở cười: *"...ông chích cái tay một cái rồi nó sùi ra ngoài luôn giữ không nổi luôn, xong rồi khoảng một tuần sau mình mới đi chích lại thì gặp ngay anh nữa, chị chưa có về thế là cái tay bên đây còn hơn run run, mình mới nói thôi anh ơi anh chích tay bên đây cho em đi bên đây còn đau, thế anh mới chích cái tay bên đây xong rồi tự nhiên ngồi khóc luôn, không biết sao mà nước mắt nó rớt mà không thể nào mà cầm nổi thế là cái tay bên đây nó bại luôn, và từ đó về sau là kêu tiêm mông thôi chứ nói thiệt tiêm tay tiêm không nổi." (Mạnh, Chuyển giới nữ, 33 tuổi).* Ngoài ra, trải nghiệm với việc sử dụng hormone của người chuyển giới cũng ghi nhận hàng loạt các vấn đề khác như: giá thuốc dễ dàng bị chi phối, dịch vụ y tế ở xa hoặc không có dịch vụ y tế phù hợp, không có thông tin về dịch vụ theo dõi hormone phù hợp, kiến thức chuyên môn hạn chế hoặc không có khả năng tư vấn.

Bên cạnh đó, nhóm nghiên cứu cũng ghi nhận 03 câu trả lời về việc bác sĩ có chuyên môn tốt và không kỳ thị: *"em đi khám sức khỏe của cơ quan sinh dục, lần này em đổi qua một bệnh viện khác những lần trước. Các bác sĩ khám bất ngờ nói với em là em là người chuyển giới nam đầu tiên đi khám ở bệnh viện của họ, nhưng mà họ rất là welcome và họ cũng họp với hội đồng để đưa ra những lời khuyên tốt nhất để hướng dẫn mình cách chăm sóc sức khỏe. Cái bệnh viện đó mà em khám là bệnh viện tư nên em nghĩ là nó sẽ thoải mái hơn bệnh viện công rất là nhiều." (Long, Chuyển giới nam, 24 tuổi)*

Ngoài ra, việc tiếp cận dịch vụ phẫu thuật định giới của người chuyển giới cũng gặp rất nhiều các trở ngại, thường thấy là sự hạn chế về thông tin và kiến thức cùng với việc phẫu thuật định giới chưa được hợp pháp hóa dẫn đến những hệ lụy về sức khỏe. Một ý kiến cho rằng người chuyển giới đang chấp nhận dấn thân vào những thử nghiệm phẫu thuật, sẵn sàng đánh đổi để đạt

được mong muốn hoàn thiện cơ thể: *"Lâm đang làm chuột bạch đấy cho một bác sĩ, bác ấy đang nghiên cứu một phương pháp phẫu thuật phần dưới mới, tức là không theo phương pháp của nước ngoài mà theo phương pháp của bác ấy, cho nên Lâm đang làm chuột bạch của bác ấy với một bạn nữa đang làm chuột bạch, tức là nếu mà bác ấy bảo bác làm thành công thì bác mới dám công bố cái phương pháp đó, đó là cái thông tin mà mình đang nói, Lâm hiện giờ đang trong quá trình bảo mật thôi, vấn đề là đang trong quá trình nghiên cứu thôi, tức là bác ấy nghiên cứu ra một cái phương pháp mà phẫu thuật phần dưới mà không phải can thiệp mà đại phẫu, thường mọi người coi phẫu thuật phần dưới đối với trans guy là đại phẫu đúng không, nhưng mà bác chỉ sử dụng phương pháp là tiểu phẫu thôi, tức là nó sẽ hạn chế tối đa việc mà can thiệp ảnh hưởng đến sức khỏe của những bạn trans guy, hiện tại là đang đi được nửa chặng đường rồi…"(Lâm, Chuyển giới nam, 32 tuổi).*

Như vậy, người chuyển giới nói chung còn đang gặp phải rất nhiều hạn chế trong việc tiếp cận các dịch vụ y tế, kể cả các dịch vụ y tế thông thường, đặc biệt là thái độ và kỹ năng ứng xử của nhân viên y tế và một vấn đề đáng quan ngại. Do đó, sự cần kíp của một bộ quy tắc ứng xử của nhân viên y tế đối với cộng đồng LGBTI nói chung và cộng đồng người chuyển giới nói riêng và sự ra đời của Luật CĐGT cần được nghiêm túc xem xét.

Bị kì thị, phân biệt đối xử tại trường học và nơi làm việc. Tình trạng này tuy không mới, nhưng các vấn đề tồn tại bên trong như việc đồng phục không phù hợp, bị kỳ thị phân biệt đối xử từ thầy cô, bị bắt nạt bởi bạn bè, không nhận được việc làm vì là người chuyển giới hay việc bị soi mói khi sử dụng nhà vệ sinh vẫn chưa bao giờ được giải quyết triệt để. Hầu hết những người tham gia trả lời phỏng vấn đều đã và đang trải qua các vấn đề này và họ đề xuất về sự ra đời của một bộ luật hoặc chính sách chống kỳ thị phân biệt đối xử dựa trên cơ sở giới để có thể giải quyết vấn đề trên.

> *"...tiết học văn có một vở kịch về Tấm Cám, em makeup thành con gái em làm Cám hay Tấm thì em không nhớ, thế xong rồi tới tiết học của cô đó, thế cô thấy em makeup cô kêu là nam không ra nam nữ không ra nữ rồi bắt em tẩy trang. Em nghĩ bà cô đó bà dạy về LGBT sao bà nói câu đó, bà xàm chứ sao, đáng nhớ tới bây giờ luôn, tại vì có những người giáo viên dạy LGBT các thứ nhưng mà thực ra em nghĩ chắc là họ làm cho có vậy thôi chứ họ không có để tâm cho lắm." (Quỳnh, Chuyển giới nữ, 22 tuổi)*

"... những cái anh chị ở bên tư vấn Home Credit, lúc nào cũng gọi điện bảo anh ơi cho em gặp chị Mai, mình bảo là mình là Mai đây, họ vẫn nhất quyết họ bảo là không anh cho em gặp chị Mai."(Hiếu, Chuyển giới nam, 28 tuổi)

"...bị mất đi, tại vì cái giấy tờ ở trên thông tin ở trên đó nó là nam đấy cho nên là mình bị mất cơ hội đi rất là nhiều, là một phần, cái thứ hai đấy cái công việc của Hường cạnh tranh cao lắm, người dị tính, người bình thường đấy, một người mà không chuyển giới đi làm thì trong cái lĩnh vực thì ăn mấy chục phần trăm liền, còn Hường là người chuyển giới nữa, cuối cùng lựa chọn của nhà sản xuất sẽ chọn cái người kia rồi, cho nên là cái công việc nó khó khăn, công việc nó rất là khó khăn mà đi xin việc làm cũng rất là khó khăn, bây giờ muốn làm một công việc bình thường ví dụ như làm văn phòng sáng đi chiều về, đi xin việc làm online không ai gọi, đi tới trực tiếp là người ta đều từ chối hết..." (Hường, Chuyển giới nữ, 29 tuổi)

Đời sống tình yêu và hôn nhân bấp bênh. Những câu chuyện chia sẻ về đời sống tình yêu của người chuyển giới đều xoay quanh vấn đề thể hiện giới của họ không được chấp nhận. Từ đó, họ gặp rất nhiều khó khăn khi tìm kiếm người yêu, gây ra cãi vã trong cuộc tình hoặc cuộc tình thường kéo dài không lâu: *"...họ đi với mình họ mặc cảm đấy, họ ngại rồi họ giấu, nào giờ có từng quen một người như mình đâu, đi ra ngoài họ sợ họ giấu họ che, họ không cho bạn bè họ biết, rồi nhiều khi cả gia đình họ cũng giấu luôn, nhưng mà lỡ vô tình mà có một người bạn nào của họ mà biết đấy, khi mà họ gặp mình là họ sẽ khó chịu lắm, họ rất là bực bội, họ kiếm chuyện chút chút,..." (Mạnh, Chuyển giới nữ, 33 tuổi)*

Trong đời sống hôn nhân, người chuyển giới cũng gặp phải những vấn đề liên quan đến việc gia đình không chấp nhận giới tính dẫn đến họ không thể đường đường chính chính sống cùng nhau và sống cùng gia đình. Hay vấn đề có con chung cũng gặp phải cản trở từ khía cạnh pháp lý, theo Ngọc, Chuyển giới nam, 28 tuổi: *"...thế thôi thì mình sẽ phải có ký vào cái giấy tờ gọi là mình chỉ là hiến trứng thôi mình sẽ không liên quan các thứ gì, vấn đề về cái đứa con này nữa, ..."* hay *"...em lo nhất cái việc là nhận con nuôi...Em thấy là khá phức tạp... Nó đơn giản hóa đi một xíu để mà mình có thể tiếp cận được nhiều hơn." (Mai, Chuyển giới nữ, 19 tuổi)*

2.2 Góp ý của cộng đồng cho dự thảo Luật Chuyển đổi giới tính

2.2.1 Điều kiện can thiệp y tế để được công nhận giới tính pháp lý

a. Quy định của dự thảo Luật Chuyển đổi giới tính về các trường hợp công nhận là người chuyển đổi giới tính

Theo Điều 16: Điều kiện được công nhận là người chuyển đổi giới tính, quy định trong Dự thảo Luật CĐGT như sau:

"1. Trường hợp người đề nghị chuyển đổi giới tính có giới tính sinh học hoàn thiện, được Hội đồng xác định giới tính xác nhận có giới tính khác giới tính hiện có và Giấy công nhận là người chuyển đổi giới tính.

2. Trường hợp đề nghị chuyển đổi giới tính đã điều trị nội tiết tố 02 năm liên tục và có Đơn đề nghị cấp Giấy công nhận là người chuyển đổi giới tính thì Bệnh viện quy định tại Điều 10 Luật này căn cứ và hồ sơ điều trị cấp giấy công nhận cho người đề nghị.

3. Trường hợp người đề nghị chuyển đổi giới tính đã thực hiện xong phẫu thuật ngực hoặc phẫu thuật bộ phận sinh dục, hoặc phẫu thuật cả ngực và bộ phận sinh dục, hoặc chỉ phẫu thuật bộ phận sinh dục và có Đơn đề nghị cấp Giấy công nhận là người chuyển đổi giới tính thì Bệnh viện đã thực hiện can thiệp y học đó có trách nhiệm cấp Giấy công nhận có giới tính khác giới tính hiện có cho người đề nghị chuyển đổi giới tính."

Sau quá trình vận động cho các điều khoản về điều kiện để được công nhận là người CĐGT, hiện nay, người đề nghị CĐGT được lựa chọn cách thức được công nhận để phù hợp với cá nhân họ. Đây là sự phát triển rõ rệt của bản dự thảo tháng 10/2021 khi để mở cho người đề nghị CĐGT không bắt buộc can thiệp y học mới được công nhận là người CĐGT. Trước đó, theo các giải pháp thuộc chính sách 01: Các trường hợp công nhận là người chuyển đổi giới tính, trong Báo cáo đánh giá tác động chính sách của Dự thảo Luật CĐGT đã đưa ra 03 giải pháp dưới đây:

- Giải pháp 01: Không yêu cầu bắt buộc phải có can thiệp về y học (điều trị nội tiết tố sinh dục hoặc phẫu thuật ngực, bộ phận sinh dục) mà chỉ cần được Hội đồng xác định giới tính xác nhận là có nhận diện giới khác giới tính hiện có

thì được công nhận là người chuyển đổi giới tính.

- Giải pháp 02: Cho phép cá nhân sau khi được Hội đồng xác định giới tính xác nhận là có nhận diện giới khác giới tính hiện có, đã sử dụng nội tiết tố sinh dục trong thời gian 02 năm liên tục (trừ trường hợp phẫu thuật ngực từ nữ sang nam) hoặc đã phẫu thuật ngực hoặc đã phẫu thuật bộ phận sinh dục để chuyển đổi giới tính thì được công nhận là người chuyển đổi giới tính.

- Giải pháp 03: Cho phép cá nhân sau khi được Hội đồng xác định giới tính xác nhận là có nhận diện giới khác với giới tính hiện có, đã trải qua phẫu thuật toàn bộ cả ngực và bộ phận sinh dục, bao gồm cả việc cắt bỏ hoàn toàn các cơ quan bên trong là buồng trứng hoặc ống dẫn tinh thì được công nhận là người chuyển đổi giới tính.

Dựa vào 03 giải pháp trên, nhóm nghiên cứu thu thập câu chuyện và quan điểm của cộng đồng người chuyển giới và đa dạng giới nhằm ghi nhận thêm các bằng chứng cho sự đánh giá của từng giải pháp để góp phần đưa ra được giải pháp chung nhất cho chính sách này.

b. Quan điểm của cộng đồng về các giải pháp

Quan điểm của cộng đồng người chuyển giới và đa dạng giới về những giải pháp nêu trên tuy rất đa dạng và phong phú nhưng cũng có nhiều điểm tương đồng đáng lưu ý. Đại đa số đồng ý với điều khoản không bắt buộc để can thiệp y tế và người tham gia nghiên cứu cho rằng giải pháp này là tối ưu, tiến bộ và bình đẳng, đồng thời giúp Luật CĐGT tiếp cận được đến nhiều người trong cộng đồng nhất. Những người lựa chọn giải pháp can thiệp y tế bởi họ thấy đây là điều phù hợp với nhu cầu của cá nhân họ, việc can thiệp y học sẽ góp phần giải tỏa bức bối giới, thay đổi ngoại hình và từ đó họ sẽ dễ được xã hội công nhận hơn. Vì cùng yêu cầu can thiệp y học, nhóm nghiên cứu sẽ gộp chung ý kiến của giải pháp 02 và 03, từ đó đưa ra các góc nhìn của cộng đồng đối với các giải pháp này.

• Quan điểm về quy định yêu cầu can thiệp y tế để được công nhận là người CĐGT

Trong 03 giải pháp nêu trên, giải pháp 02 và 03 có yêu cầu can thiệp y tế để được công nhận là người CĐGT. Theo ý kiến từ cộng đồng có 7/26 người

đồng ý với điều khoản cần thiết phải có can thiệp y tế như hoóc-môn hoặc phẫu thuật, chiếm 23,08%. Một trong số quan điểm mà họ đưa ra có nét tương đồng với những quan ngại của các nhà làm luật đã từng nêu ý kiến trong những Hội thảo góp ý xây dựng hồ sơ cho dự thảo Luật CĐGT trước đó. Điển hình như *"... nếu mà ai cũng thay đổi phẫu thuật rồi đổi giấy tờ như vậy thì lỡ cái người đó làm chuyện gì đó trái pháp luật thì sao..." (Mạnh, Chuyển giới nữ, 33 tuổi)*

Tồn tại những khó khăn trong việc duy trì thời gian sử dụng hoóc-môn liên tục. Tuy quy định trong dự thảo là 02 năm sử dụng hoóc-môn liên tiếp nhưng *"... về phần những cái thuốc mình được sử dụng để có thể được công nhận là người chuyển giới thì nó quy định như thế nào?" (Phương, Chuyển giới nam, 29 tuổi)* bởi quy định thời gian sử dụng hoóc-môn là 02 năm liên tục thì liệu có cách thức nào xác định rằng cá nhân đó sử dụng hoóc-môn liên tục trong thời gian đó. Trên thực tế, có rất nhiều nguyên nhân khiến người chuyển giới bị gián đoạn thời gian sử dụng hoóc-môn, có thể là vì tác dụng phụ hoặc để thực hiện can thiệp phẫu thuật hay không có nguồn thuốc. Do đó, nhóm nghiên cứu nhận thấy đây là những bất cập có thể xảy ra nếu giải pháp này được áp dụng.

Can thiệp y tế sẽ giải quyết nhiều vấn đề về bức bối giới. Những cá nhân ủng hộ phương án can thiệp cũng cho rằng: *"... cái phương án hai nó giúp giải quyết rất là nhiều vấn đề mà mọi người đang hướng đến về việc được xã hội và được pháp luật công nhận là như cái giới tính mà mình mong muốn rồi, còn cái thể hiện bản dạng giới ra bên ngoài thì mình nghĩ là quyền tự do của mỗi người tùy lựa chọn" (Hiền, Chuyển giới nữ, 30 tuổi).* Việc can thiệp y tế sẽ giúp các bạn phù hợp với cộng đồng đa số, có ngoại hình như giới tính mà các bạn mong muốn giúp các bạn được *"…hòa nhập hơn, còn cái mọi người ở ngoài xã hội cũng sẽ dễ đón nhận hơn là so với cái việc là cái người bạn đó có cái ngoại hình vẫn chưa có thực sự là nữ đấy …thứ hai là đi xin việc làm sẽ dễ hơn, còn một điều nữa về mặt cái việc mà phẫu thuật, đấy là vẫn có thể dùng hoóc môn và phẫu thuật một phần vì có một cái nhóm người cái nhóm bạn của Hường là có những người họ chỉ thích phẫu thuật ngực thôi họ không có dùng hoóc môn, nhưng mà họ muốn nhìn là phụ nữ, họ để tóc dài, họ trang điểm và mặc đồ, họ phẫu thuật ngực và họ cũng rất là muốn được, được xác định họ là phụ nữ..." (Hường, Chuyển giới nữ, 29 tuổi).*

Dựa trên quan điểm và lý do vì sao các bạn đồng ý với điều khoản cần thiết phải có can thiệp y tế, thực tế phần lớn điều này mang đến cho các bạn sự

an toàn hơn, cảm giác được xã hội chấp nhận và không có cái nhìn hoài nghi vì khi can thiệp y tế, ngoại hình của người CĐGT sẽ thay đổi tương thích với giới tính mà họ mong muốn. Do vậy, nếu chỉ nhìn bề ngoài khó ai mà biết được họ là người CĐGT. Nhóm nghiên cứu nhận định rằng: Tồn tại một nguyên nhân sâu xa xuất phát từ việc họ đã phải trải qua nhiều sự kỳ thị, phân biệt đối xử, miệt thị để người tham gia nghiên cứu cảm thấy bên cạnh việc can thiệp y tế giúp họ giải tỏa bức bối giới và sở hữu cơ thể như họ mong muốn mà quan trọng hơn là được xã hội công nhận với một giới tính mới phù hợp với khuôn mẫu của hiện tại.

Hơn nữa, những lập luận khác cho rằng: ***Không phải ai cũng có đủ sức khỏe hay kinh tế để can thiệp y tế,*** một bạn đã khẳng định với nhóm nghiên cứu *"... rào cản tài chính là rào cản lớn nhất." (Tú, Chuyển giới nữ, 14 tuổi).* Các bạn chuyển giới đến từ các nhóm có đặc điểm khác nhau đều có những nhận định chung về việc không đủ điều kiện kinh tế và sức khỏe để can thiệp y tế. Có một số bạn có bệnh nền, chẳng hạn như: *"...bị bệnh tim giống em, thì nó cũng có thể khó khăn về mặt tiêm hoặc là uống hoóc môn, tại vì nó sẽ gây ảnh hưởng đến sức khỏe rất là nhiều." (Mai, Chuyển giới nữ, 19 tuổi)* hay là *"...các bạn bị H cũng không thể phẫu thuật được mà các bạn mong muốn phẫu thuật chuyển đổi giới tính là thành hình hài của một người con gái giống như mọi người, nhưng mà họ có điều kiện nhưng mà họ không làm được bởi vì họ không phẫu thuật cho..." (Thảo, Chuyển giới nữ, 27 tuổi).* Không chỉ các bạn có bệnh nền mà ngay cả các bạn có tiền sử bị dị ứng cũng khó mà can thiệp y tế được, nhóm nghiên cứu có cơ hội tiếp cận được một bạn có *"... vấn đề về sức khỏe với thuốc gây mê nên là em mỗi lần phẫu thuật là rất là nguy hiểm đối với em, cho nên là cái việc mà phẫu thuật một phần hoặc là toàn phần nó cũng không hẳn là tốt nhất đối với tất cả mọi người..." (Quỳnh, Chuyển giới nữ, 22 tuổi).*

Bởi các giới hạn về mặt tài chính hay sức khỏe, với giải pháp 02 và 03 sẽ gây ra rất nhiều rào cản cho các bạn để được pháp luật công nhận là người CĐGT. Một đạo luật tiến bộ là một đạo luật có thể điều chỉnh được tối đa các mối quan hệ mà nó tác động. Chính vì vậy, *"... việc can thiệp phẫu thuật thì mới được nhận dạng, mới được công nhận là người chuyển giới ở trên giấy tờ thì nó sẽ loại ra rất nhiều người… mà như thế thì có nghĩa là một bộ luật chưa hề hoàn thiện" (Hiếu, Chuyển giới nam, 28 tuổi) bởi "... những người không có khả năng không có cơ hội làm được cái điều đấy thì họ mất đi cái quyền của mình hay là như thế nào, thì em cảm thấy là nó nếu mà hai cái việc phải tiêm hoóc môn hay*

là phải phẫu thuật thì nó không gọi là nó không fair (công bằng) với tất cả mọi người" (Giang, Chuyển giới nam, 23 tuổi).

Trên thực tế, ***có rất nhiều người chuyển giới không có nhu cầu can thiệp y tế,*** ý kiến của người tham gia nghiên cứu cho rằng họ có *"... cái bức bối về giới tính ít và họ chỉ cần là được thay đổi giới tính trên giấy tờ thôi và họ không có nhu cầu là can thiệp y tế, nếu như mà loại trừ cái số ba đi đấy mà chỉ có cái số một số hai đấy thì đúng là mình sẽ đáp ứng được đại đa số nhưng mà mình sẽ bỏ quên một nhóm thiểu số, đó là nhu cầu thật của họ..." (Lâm, Chuyển giới nam, 32 tuổi)*

Ngoài ra, các bạn không đồng tình với điều khoản yêu cầu can thiệp y tế còn thấy ***sự khó khăn trong việc tìm kiếm các thông tin, thiếu các phương tiện để tiếp cận kiến thức và các tổ chức hỗ trợ*** cho bản thân họ. Chưa kể trong thời gian dịch COVID-19 diễn ra, nguồn cung của các sản phẩm hoóc-môn bị ảnh hưởng rất nhiều khiến cho việc thực hiện điều khoản yêu cầu sử dụng hoóc-môn liên tiếp 02 năm có thể gặp nhiều trở ngại trong thực tiễn. Nhóm nghiên cứu mở rộng phạm vi không chỉ ở các thành phố lớn, khu vực đồng bằng mà còn tiếp cận được với các bạn ở vùng núi phía Bắc. Theo tham vấn, các bạn cho thấy các thông tin về giới và luật ở trên khu vực họ sinh sống rất khó tiếp cận và kiến thức về các vấn đề can thiệp thì *"... các bạn ấy còn mơ hồ lắm, còn không biết gì về hoóc môn luôn, xong họ bảo là ơ chị ơi thế uống cái này nó như thế nào, nó có thay đổi được nhanh không hay là mình uống cái này rồi mình trở thành con gái luôn hả chị..." (Thảo, Chuyển giới nữ, 27 tuổi).* Tuy không phải là phát hiện mới nhưng việc yêu cầu can thiệp y tế có thể gây khó khăn cho các vùng sâu, vùng xa - nơi gặp nhiều hạn chế trong tiếp nhận thông tin và các dịch vụ hỗ trợ về y tế.

Qua khảo sát các bạn trong cộng đồng, nhóm nghiên cứu nhận định việc yêu cầu can thiệp y tế không những ảnh hưởng rất lớn đến quyền tự quyết của người đề nghị CĐGT mà còn tạo ra nhiều rào cản hơn đối với đời sống của họ. Việc nhận định bản thân là người người chuyển giới và có nhu cầu can thiệp y tế hay không hoàn toàn là quyết định cá nhân của một người.

> *"...bây giờ có những người tiêm hoóc môn rồi, phẫu thuật một phần rồi nhưng vẫn có người thay đổi lại đấy thôi ạ, họ dừng họ không tiêm hoóc-môn nữa, họ dừng họ không phẫu thuật nữa, kiểu như thế." (Ngọc,*

Chuyển giới nam, 28 tuổi)

Ngay cả khi một người CĐGT từng can thiệp y tế vẫn có thể lựa chọn quay trở lại với giới tính ban đầu của họ, tuy nhiên, trường hợp này rất hiếm khi xảy ra. Bởi theo báo cáo số liệu của Argentina trong Hội thảo tham vấn kinh nghiệm quốc tế dành cho dự thảo Luật CĐGT, qua 10 năm thực thi Luật CĐGT, họ chưa từng ghi nhận một trường hợp nào có nhu cầu thay đổi lại hay trục lợi từ đạo luật này.

• Quan điểm về quy định không yêu cầu can thiệp y tế để được công nhận là người CĐGT

Sự bất cập trong hai giải pháp nêu trên đều được giải quyết bằng giải pháp 01 là không bắt buộc can thiệp y tế. Nhóm nghiên cứu ghi nhận có tới 17/26 người tham gia phỏng vấn đồng ý với giải pháp số 01, chiếm 65,4% gấp 03 lần số lượng người đồng ý với giải pháp cần thiết can thiệp y tế.

Họ đều thống nhất rằng ***quy định không yêu cầu can thiệp y tế là phương án tối ưu*** *"...vì nó có lợi về mặt tài chính hơn và công bằng, bình đẳng hơn với nhiều người chuyển giới khác… nó sẽ có một cái rất là tiến bộ, tức là nó khẳng định không phải cứ phẫu thuật, thì mới gọi là trans, bởi vì cái quan niệm đấy thì nó sẽ phủ định sự tồn tại của những người như em …" (Linh, Chuyển giới nam, 17 tuổi).*

Có nhiều ý kiến ***lo ngại rằng giải pháp không can thiệp y tế quá lý tưởng và khó được thông qua.*** Bởi trên thực tế, họ hiểu rằng cách thức này sẽ gây ra nhiều khó khăn cho cơ quan quản lý do lo ngại rằng không có một bằng chứng cụ thể nào để chứng minh một người là người chuyển giới. Hơn nữa, trong quá trình tham vấn cộng đồng, nhóm nghiên cứu nhận dường như họ đang cảm thấy việc một cá nhân có quyền tự quyết về thân thể là điều không tưởng đối với bối cảnh pháp lý hiện tại. Bên cạnh đó, họ bận tâm về các vấn đề truyền thông làm sao để những nơi không phải thành phố lớn có thể hiểu được một cá nhân không nhất thiết phải can thiệp y tế thì mới được coi là người CĐGT. Vấn đề này đặt ra cho nhóm nghiên cứu những suy nghĩ làm sao để các kiến thức cơ bản về giới được phổ cập một cách rộng rãi hơn về phạm vi địa lý cũng như các đối tượng trong đời sống xã hội.

Qua tham vấn, cộng đồng có rất nhiều ***ý kiến đa dạng về vị trí, chức***

năng, nhiệm vụ và vai trò của Hội đồng Xác định giới tính. Bởi dự thảo Luật CĐGT hiện tại quy định người đề nghị CĐGT cần có xác nhận của Hội đồng xác định giới tính về việc có nhận thức giới tính của bản thân khác với giới tính mà họ đang có. Đa số người tham gia tham vấn cho rằng Hội đồng nên có vai trò là người đồng hành, giúp đỡ người đề nghị CĐGT trong quá trình định giới để *"... giúp cho những người đấy xác định được đúng cái bản dạng giới của người ta là gì, ngoài những cái chỉ xét xem là có đúng hay không … thì cũng nên có cả hỗ trợ trong cái việc là để xét xem là họ đúng là người như thế nào" (Giang, Chuyển giới nam, 23 tuổi)*. Có bạn khi nghe đến việc cần có Hội đồng đã trăn trở rằng: *"...em không biết là khi mà người thân nghe đến cái hội đồng có chuyên gia tâm lý và bác sĩ tâm thần như thế thì không biết có thể sẽ suy nghĩ mình nhận thức mình là người chuyển giới mình có quyền có các thứ mà tại sao mình lại phải đi giám định thêm một lần nữa để làm gì..." (Linh, Chuyển giới nam, 17 tuổi).* Cho đến hiện tại, mong muốn của cộng đồng là thực sự có một bộ phận hoặc cơ quan có thể đồng hành, giúp đỡ cho họ trong quá trình định giới cũng giống như "*...Hội đồng này nên được tạo ra để giúp đỡ tâm lý cho người chuyển giới chứ không phải để kiểm soát xem người đó có phải là người chuyển giới hay không" (Mai, Chuyển giới nữ, 19 tuổi)*

Về quy định người đề nghị CĐGT cần thực hiện kiểm tra sức khỏe để chắc chắn rằng họ có giới tính sinh học hoàn thiện. Theo dự thảo, đối với các bạn đã can thiệp y tế trước ngày luật ban hành, sẽ theo các điều khoản về can thiệp y tế để được công nhận là người CĐGT. Đối với các bạn chưa thực hiện can thiệp y học trước đó, việc kiểm tra này còn để xác định họ không phải là người liên giới tính. Đa số mọi người đồng ý với việc cần khám sức khỏe và nhìn nhận đây là một bước bắt buộc, tuy nhiên ở phần kiểm tra sẽ có giới hạn nhất định. Các quy trình được ủng hộ như kiểm tra khám sức khỏe thông thường như siêu âm, chụp X-quang, xét nghiệm máu, … nhưng họ hoàn toàn không đồng ý với khám xét cơ thể *"...giống như đi nghĩa vụ quân sự mà bảo mà bắt cởi quần áo ra như thế là em không… Em thấy giống như bị đụng chạm cơ thể, mình không có phạm tội nhưng mà lại kiểu như bị khám xét, tại vì cơ thể là của mình, mình cảm thấy giống như bị đụng chạm vào quyền con người luôn đấy." (Thảo, Chuyển giới nữ, 27 tuổi). Trái lại, có ý kiến cho rằng "mặc dù mình biết đấy là một cái gì đấy làm cho mình cảm giác rất kinh khủng, rất là không thoải mái, nhưng mà người ta cũng phải có một cái bằng chứng nào đấy để người ta xác nhận được trên mặt giấy tờ là người ta đã kiểm tra và biết được là bản thân mình đã có sự thay đổi so với cả giới tính sinh học ban đầu..." (Hiền, Chuyển giới*

nữ, 30 tuổi)

Đây là một điểm lưu ý quan trọng cho các nhà làm luật trong việc quy định rạch ròi các quy trình khám sức khỏe khi xây dựng hồ sơ luật để tránh những phát sinh không đáng có gây ảnh hưởng đến quyền lợi về thân thể của người đề nghị CĐGT trong quá trình thực thi luật trong tương lai.

2.2.2 Độ tuổi được can thiệp y tế và thay đổi giới tính trên giấy tờ

a. Quy định của dự thảo Luật Chuyển đổi giới tính về các trường hợp công nhận là người chuyển đổi giới tính

Theo nội dung hiện trạng của dự thảo Luật CĐGT, có 02 quy định về độ tuổi tối thiểu được sử dụng hormone và độ tuổi được can thiệp y tế - thay đổi thông tin trên giấy tờ tùy thân. Trong đó, các ý kiến đưa ra thảo luận cụ thể:

- Độ tuổi tối thiểu được sử dụng hormone (có sự đồng ý của cha mẹ hoặc người giám hộ) là 16 tuổi.

- Độ tuổi tối thiểu được tiếp cận các phẫu thuật định giới và thay đổi giấy tờ là 18 tuổi.

b. Quan điểm của cộng đồng về các giải pháp

- **Quan điểm về độ tuổi tối thiểu được sử dụng hormone**

Với quy định về độ tuổi được sử dụng hormone, nhóm người tham gia đồng ý đưa ra 02 lý do chính. Thứ nhất, theo Mai, Chuyển giới nữ, 19 tuổi, việc sử dụng hormone vào độ tuổi 16 sẽ có được ngoại hình như giới mà mình mong muốn: *"...khi mà mình đã là quá lứa lỡ thì rồi đấy thì mình cũng không thể nào mà mình có thể can thiệp được hoóc môn kịp thời được để thay đổi được cái hình dáng mà mình mong muốn...".* Mặt khác, Long, Chuyển giới nam, 24 tuổi cũng cho rằng, 16 tuổi là độ tuổi đã có những nhận thức đúng đắn về giới tính của bản nhân để có đủ điều kiện đưa ra những đề nghị về việc can thiệp định giới: *"mười sáu tuổi là độ tuổi để có một sự suy nghĩ chín chắn và chắc chắn nhất với bản thân, tại vì ví dụ như đôi khi những cái bạn chuyển giới nam hay bị lẫn lộn giữa việc mình là les hoặc việc mình là tomboy, thì em nghĩ là mười sáu tuổi để cho các bạn có được những suy nghĩ, những xác định chính xác về bản thân mình".*

Cùng với đó, người chuyển giới nam này cũng đề nghị nhấn mạnh việc cần có sự đồng ý của cha mẹ hoặc người giám hộ trong công cuộc can thiệp hormone này: *"... độ tuổi tối thiểu để sử dụng hoóc môn đó là mười sáu tuổi thì nó còn có vẻ hơi sớm quá, kiểu như là cái độ tuổi đó các bạn vẫn đang còn là dậy thì đấy nên là cái tâm lý nó vẫn chưa có ổn định, vẫn chưa có, có nhiều bạn vẫn chưa xác định rõ ràng, với lại cái tuổi mười sáu này nếu mà sử dụng hoóc môn thì em nghĩ là nó cũng khá là ảnh hưởng tới sức khỏe nên là nếu mà cái tuổi mười sáu này mà được sử dụng thì em nghĩ là cần phải có được bác sĩ... Nếu mà có thêm sự đồng ý cha mẹ và sự tư vấn kỹ càng của bác sĩ thì em thấy rất là ok."*

Ở chiều đối lập, có một nhóm người tham gia phản đối quy định này, song cũng chia thành 02 nhóm:

Một là, ***không nên quy định về độ tuổi can thiệp hormone vì nhận thức về bản dạng giới không liên quan đến độ tuổi:*** *"cần phải độ tuổi nhất định, cần một sự trưởng thành nhất định mới biết được hành động của mình, nhưng mà em nghĩ là vấn đề giới tính nó là một vấn đề mà không thuộc vào phạm trù đấy" (Giang, Chuyển giới nam, 23 tuổi)*. Cùng hướng suy nghĩ với người tham gia này, bạn Hải, Chuyển giới nam, 22 tuổi cũng cho rằng việc can thiệp hormone càng sớm thì sẽ càng có những tác động tích cực hơn đối với quá trình định giới: *"được can thiệp sớm thì những em chuyển giới sẽ giảm đi bức bối giới"*

Hai là, ***đề nghị tăng thêm độ tuổi can thiệp hormone và phẫu thuật định giới*** do ở độ tuổi 16 chưa đủ khả năng xác định mình và ra quyết định: *"... nên tăng lên hai năm nữa, độ tuổi tối thiểu sử dụng hoóc môn là mười tám, tiếp cận giấy tờ hai mươi, mười sáu tuổi thì khoảng là lớp mười hay là lớp chín gì đó thì thời gian đó nó bắt đầu dậy thì, bắt đầu nghi ngờ về bản thân mình rồi bắt đầu xem xét mình với thế giới xung quanh, thì anh nghĩ là họ, những trẻ em đấy thì chưa chín chắn lắm,..." (Phong, Chuyển giới nam, 38 tuổi).*

Về mặt đề xuất bổ sung cho dự thảo, người tham gia đề xuất cần có thêm các lực chọn can thiệp y tế khác ngoài việc sử dụng hormone ở độ tuổi này:

> *"... mười sáu tuổi sử dụng hoóc môn thì em thấy về mặt phát triển thì ok cũng được nhưng mà về mặt sức khỏe thì em không chắc chắn, tại vì trong độ tuổi đó họ vẫn đang trong khoảng thời gian đi học và khoảng thời gian quan trọng là cấp ba lên đại học và khi mình sử dụng hoóc-môn thì tâm lý của mình sẽ thay đổi rất là nhiều và nó có thể ảnh hưởng ít hay nhiều*

đến quyết định sự nghiệp của mình, sức khỏe về mặt tinh thần đấy, ý em là như vậy, em nghĩ là độ tuổi nên thấp hơn một chút, chắc có thể là khoảng độ tuổi bắt đầu dậy thì, em không biết là bao nhiêu nhưng mà chắc khoảng mười hai mười ba, nhưng mà sẽ không sử dụng hoóc môn ngay lập tức mà sử dụng thuốc ức chế dậy thì..." (Quỳnh, Chuyển giới nữ, 22 tuổi)

"blocker sử dụng sớm hơn cũng được nhưng nếu mà độ tuổi tối thiểu để mà sử dụng hoóc môn thì em vẫn nghĩ nên là mười tám, em thấy mười sáu vẫn còn sớm, mấy bạn vẫn chưa thể quyết định được học đại học gì hay ngành gì trong tương lai chứ đừng nói đến một quyết định để thay đổi cả con người của mình trong tương lai, nên em nghĩ mười tám, nên là mười tám, còn độ tuổi trước đó sớm hơn ví dụ như là mười hai mười ba chẳng hạn, độ tuổi nào mà nam bắt đầu dậy thì đấy, những người có cơ thể nam bắt đầu dậy thì đấy mình có thể sử dụng blocker cũng được" (Quỳnh, Chuyển giới nữ, 22 tuổi)

"nên tạo điều kiện cho các bạn nhỏ nhận ra được bản dạng giới từ bé thì dùng tạm thời hoóc môn blocker, nghĩa là ức chế dậy thì đấy ạ, nên dùng để tạo điều kiện cho các em ấy có một khoảng thời gian để định hình cũng như chắc chắn với bản dạng giới của mình trước khi bắt đầu chính thức sử dụng hoóc môn giới tính" (Lan, Chuyển giới nữ, 21 tuổi)

• Quan điểm về độ tuổi tối thiểu được tiếp cận các phẫu thuật định giới và thay đổi giấy tờ

Khi ý kiến đưa ra về độ tuổi 18 được phép can thiệp y tế, gần như toàn bộ người tham gia cho rằng đây là độ tuổi hợp lý, và rằng đây chính là độ tuổi đã có đủ những sự phát triển nhất định và đủ tư cách để chịu trách nhiệm với cơ thể của bản thân mình: *"...ví dụ phẫu thuật định giới nói chung là mình cũng phải đợi đến một cái khoảng tuổi nào đấy để cơ thể mình ít nhất nó cũng phát triển, thì em nghĩ lúc đấy phẫu thuật cũng bớt rủi ro hơn và kể cả việc sử dụng hoóc môn nữa..." (Linh, Chuyển giới nam, 17 tuổi)*

Tuy nhiên, vẫn có một ý kiến duy nhất từ bạn Trân, Chuyển giới nam, 27 tuổi phản đối quy định này và cho rằng 18 tuổi là chưa đủ phát triển và quá trình can thiệp y tế là một quá trình không thể đảo ngược được: *"nếu can thiệp y tế thì nên hơn hai mươi tuổi mình nghĩ là hợp lý hơn, tại vì nhiều khi ở tuổi mười tám mấy bạn cảm thấy mấy bạn muốn thay đổi như vậy nhưng mà mấy bạn chưa suy*

nghĩ thấu đáo hay là những vấn đề gì đó, đến sau một khoảng thời gian rồi mấy bạn không thích như vậy nữa, thì đã chuyển đổi rồi đã tiêm hoóc môn rồi thì mấy bạn quay lại đâu có được như lúc ban đầu nữa đâu"

Đồng thời, cũng có rất nhiều ý kiến cho rằng độ tuổi được thay đổi thông tin trên giấy tờ nên được giảm xuống: *"...mong giấy tờ được giảm xuống 1 năm." (Tú, Chuyển giới nữ, 14 tuổi)* hay *"...em sẽ mong được đổi cái độ tuổi thay đổi giấy tờ sớm hơn nữa."(Linh, Chuyển giới nam, 17 tuổi).*

2.2.3 Tình trạng hôn nhân

Kết quả tham vấn cho thấy đa phần người tham gia (10/13 người cho ý kiến) phản đối điều kiện người đề nghị CĐGT phải là người độc thân, nghĩa là hiện đang không có quan hệ hôn nhân theo quy định của pháp luật.

Các ý kiến ủng hộ tập trung ở nhóm trên 18 tuổi, có sống chung cùng vợ/chồng/người yêu trên 3 năm hoặc có con, còn các ý kiến phản đối phân bổ đều trong các nhóm còn lại. Lập luận của người tham gia chủ yếu xoay quanh lý do về trách nhiệm và mong muốn của người đề nghị CĐGT, cũng như lý do liên quan đến quy định về hôn nhân cùng giới tại Việt Nam.

Hai người đồng ý với điều kiện này cho rằng người đề nghị CĐGT nên hoàn thành các trách nhiệm về giấy tờ hay pháp lý để bắt đầu tiến trình chuyển đổi như một "tờ giấy trắng". Theo họ, thường khi một người có mong muốn CĐGT, họ sẽ muốn bắt đầu một cuộc sống mới và không có ràng buộc với mối quan hệ trước. Những trường hợp khác thường rất hiếm gặp và phải tuân theo quy định độc thân *"cái trường hợp này đấy hy hữu à, khó kiếm được cái trường hợp như vậy lắm, nhưng mà nếu mà đã chấp nhận rồi là phải theo, nếu mà theo luật thì là mình phải theo rồi, còn thường đấy ở đây mà đã chuyển giới rồi hay là khi mà bắt nguồn từ cuộc sống mới rồi là hiếm khi nào mà đi lấy vợ hay lấy chồng rồi bắt đầu mới đổi tên nó khó lắm". (Mạnh, Chuyển giới nữ, 33 tuổi)*

Phần lớn người được tham vấn cho rằng việc hôn nhân cùng giới chưa được công nhận ở Việt Nam có liên quan tới điều kiện về tình trạng hôn nhân trong Dự thảo Luật. Từ đó, có ý kiến ủng hộ điều kiện này với lý do để Luật CĐGT được thông qua nhanh nhất, không gặp thêm trở ngại. Một cá nhân khác tuy không đồng tình với điều kiện về tình trạng độc thân nhưng cũng vì lý do trên mà "tạm thời phải chấp nhận".

"[…] nếu mà không độc thân thì họ sẽ phải chấp nhận luôn cái là hôn nhân đồng giới, nhưng mà hiện tại ở Việt Nam mình vẫn chưa có cái luật đó, mình đang tập trung để mình vận động cho cái luật này mà mình lại yêu cầu thêm một cái luật nữa, em nghĩ là nó sẽ đẻ ra nhiều cái vấn đề hơn […] nếu mà bị đẻ thêm vấn đề thì họ sẽ phải suy xét cái việc này lâu hơn, cái luật này lâu hơn, nên là em nghĩ độc thân thì nó sẽ ổn hơn." (Quỳnh, Chuyển giới nữ, 22 tuổi)

"[…] nhưng mà với cái tình hình ở Việt Nam chưa có thông qua cái hôn nhân đồng giới cho nên kiểu như là mình phải chịu, cho nên là cái vận động cho cái hôn nhân nó cũng song song nếu được đấy thì sẽ rất là tốt, còn nếu mà để giống như là mình phải từng bước từng bước mình đấu tranh đấy thì cái quy định này hiện tại thì cũng tạm thời phải chịu, phải chấp nhận như vậy" (Hường, Chuyển giới nữ, 29 tuổi)

Bên cạnh đó, cũng có ý kiến đối lập cho rằng quy định về tình trạng độc thân là phức tạp và có thể sinh ra bất cập về pháp lý trong trường hợp Việt Nam công nhận hôn nhân cùng giới trong tương lai. Cụ thể, nếu hôn nhân cùng giới được công nhận, quy định về tình trạng độc thân trở thành một quy định không cần thiết và sẽ dẫn đến việc cần sửa đổi Luật CĐGT sau đó.

Hơn nữa, các ý kiến không ủng hộ cũng cho rằng quy định này không phù hợp với mong muốn của nhiều người chuyển giới và gia đình họ. Theo nhóm được tham vấn, trên thực tế có các cặp đôi muốn duy trì quan hệ hôn nhân trong trường hợp một hoặc cả hai người có ý định CĐGT. Đa phần người trả lời lý giải rằng do xu hướng tính dục và bản dạng giới khác nhau, việc có mong muốn CĐGT không nhất thiết ảnh hưởng đến mối quan hệ tình cảm cũng như quan hệ gia đình, con cái mà họ đang có. Trường hợp này có thể xảy ra nhiều hơn với những người chuyển giới có mong muốn can thiệp y học và thay đổi giấy tờ khi đã nhiều tuổi, sau khi kết hôn hay sinh con và quy định này được xem như đang loại trừ họ khỏi quyền CĐGT.

"[...] cái vấn đề này là người ta cắt đi phần quyền lợi của những người đã kết hôn và có gia đình, tức là người chuyển giới không phải là lúc nào ngay từ cái tuổi đời còn trẻ chưa có kết hôn hay là sinh con thì người ta đã can thiệp, gọi là nhận thức sâu sắc về cái việc là muốn chuyển đổi hay như thế nào đấy, chẳng hạn có rất nhiều người đến tuổi, nhiều tuổi hơn chẳng hạn

ba mươi bốn mươi hoặc là năm mươi tuổi người ta mới có kiểu cái mong muốn sâu sắc về việc thay đổi, thay đổi danh tính của chính bản thân mình và cả can thiệp y tế, [...] cộng đồng những người như thế không phải là không có [...]" (Hải, Chuyển giới nam, 22 tuổi)

"[...] tiếp theo thì em cũng nghĩ là không phải là người chuyển giới nào có gia đình rồi cũng mong muốn phải ly hôn với cái người bạn đời của mình, có rất nhiều người chuyển giới xong thì người ta vẫn có thể nuôi dạy đứa con đấy cùng với cả người bạn đời của mình và họ vẫn xây dựng cái gia đình đấy chứ không nhất thiết là phải người chuyển giới là phải không được có con hay gì hết với cả cái quyền lợi kia" (Hải, Chuyển giới nam, 22 tuổi)

Một số người được tham vấn không cho ý kiến ủng hộ hay phản đối nhưng có bày tỏ quan ngại về việc phát sinh thủ tục hành chính phức tạp và mất thời gian theo quy định này, cụ thể là cho thủ tục ly hôn và cấp giấy chứng nhận độc thân. Tham vấn cũng ghi nhận các ý kiến băn khoăn về việc thay đổi tên và giới tính trong các mối quan hệ dân sự như trong giấy khai sinh của con cái. Bên cạnh đó, một người chuyển giới nam cũng lo ngại về việc thực thi hay diễn giải quy định này tại địa phương. Theo Trân, Chuyển giới nam, 27 tuổi, có thể có trường hợp một người chuyển giới nam không có quan hệ hôn nhân trên giấy tờ nhưng đã tổ chức đám cưới với một người nữ. Các cán bộ địa phương có thể dựa vào điều này mà không cung cấp giấy chứng nhận độc thân cho trường hợp này, mặc dù người này độc thân theo quy định của pháp luật.

"mặc dù trên giấy tờ là mình không phải là kết hôn với một người nam, mình kết hôn với một người nữ đi thì tự nhiên mấy ông đó lại nói tại vì mình kết hôn rồi thì mình không được đổi như vậy, thì mình cũng có thể cũng nghĩ theo cái hướng đó" (Trân, Chuyển giới nam, 27 tuổi)

Từ các ý kiến và quan ngại nói trên, nhóm tham vấn nhận định rằng quy định về điều kiện độc thân trong dự thảo Luật có thể phần nào giải quyết được vướng mắc về hôn nhân cùng giới trong hệ thống pháp luật ở thời điểm hiện tại. Tuy vậy, quy định này lại bỏ qua một nhóm không nhỏ những người có mong muốn CĐGT, cũng như có khả năng gây ra bất cập về pháp lý, thủ tục hành chính và thực thi trong tương lai. Trong bối cảnh các nhà làm luật và cộng đồng đang nỗ lực xây dựng một đạo luật toàn diện, không ai bị bỏ lại phía sau, quy định về

tình trạng hôn nhân cần được điều chỉnh để đạt được mong muốn này.

CHƯƠNG 3: ĐỀ XUẤT VÀ KHUYẾN NGHỊ

Trên cơ sở kết quả tham vấn cộng đồng người chuyển giới và khuyến nghị của người tham gia đối với các điều khoản trong dự thảo Luật CĐGT, nhóm thực hiện tham vấn đề xuất các khuyến nghị như sau.

(1) Bổ sung quy định về thuốc ức chế dậy thì (hormone blocker) và điều kiện để đề nghị sử dụng thuốc ức chế dậy thì để CĐGT tại Chương II dự thảo Luật CĐGT.

Khuyến nghị: Bổ sung quy định về điều kiện đối với người đề nghị sử dụng thuốc ức chế dậy thì để CĐGT bao gồm (1) Có giới tính sinh học hoàn thiện; (2) Nhận diện có giới tính khác giới tính của mình hiện có; (3) Độ tuổi từ 12 tuổi đến dưới 18 tuổi; (4) Có sự đồng ý của cha, mẹ hoặc người giám hộ; (5) Có đủ sức khỏe cả về tâm thần và thể chất, không chống chỉ định sử dụng thuốc ức chế dậy thì. Các quy định khác liên quan tới người đề nghị sử dụng thuốc ức chế dậy thì để CĐGT tương tự như được quy định đối với người đề nghị điều trị nội tiết tố sinh dục để CĐGT.

(2) Bổ sung quy định về việc khám sức khỏe đối với người đề nghị can thiệp y học để CĐGT tại Điều 8, Điều 9 dự thảo Luật CĐGT.

Khuyến nghị: Bổ sung định nghĩa về việc khám sức khỏe đối với người đề nghị can thiệp y học để CĐGT để nêu cụ thể những phương pháp thăm khám có thể được thực hiện.

Khuyến nghị: Bổ sung quy định Bệnh viện thực hiện khám sức khỏe có trách nhiệm giải thích toàn vẹn về thủ tục khám sức khỏe và cung cấp văn bản cam kết đồng thuận về việc khám sức khỏe cho người đề nghị can thiệp y học để CĐGT.

(3) Lựa chọn phương án dự thảo Luật CĐGT ngày 22 tháng 10 năm 2021, trong đó Điều 16 quy định điều kiện được công nhận là người CĐGT bao gồm trường hợp người đề nghị CĐGT được Hội đồng xác định giới tính xác nhận có giới tính khác giới tính hiện có và cấp Giấy công nhận là người CĐGT (phương án không can thiệp y tế).

Giải pháp này được nhìn nhận sẽ là một dấu mốc cho sự tiến bộ, bình

đẳng và công bằng trong quá trình làm luật nếu được thông qua. Đa số nhóm được tham vấn cảm thấy nên được lựa chọn giữa việc can thiệp hoặc không can thiệp để được công nhận là người CĐGT. Đây được cho là giải pháp hợp lý bởi nó sẽ bao gồm cả những cá nhân không có điều kiện về tiếp cận thông tin, tài chính hay sức khỏe để can thiệp y tế hoặc không có nhu cầu can thiệp y tế.

Cũng theo giải pháp này, chuyên gia tâm lý học lâm sàng thuộc Hội đồng xác định giới tính có chức năng hỗ trợ tâm lý cho người đề nghị CĐGT trong trường hợp cần thiết. Quy định này được kỳ vọng sẽ giúp người đề nghị CĐGT có sự đồng hành về mặt tâm lý ngay trong quá trình thực hiện thủ tục mà không cần tìm kiếm các dịch vụ hỗ trợ tâm lý ngoài.

(4) Bổ sung quy định về trách nhiệm của Bộ Giáo dục và Đào tạo, Bộ Lao động, Thương binh và Xã hội tại Khoản 4 Điều 23 dự thảo Luật CĐGT.

Khuyến nghị: Bổ sung quy định về trách nhiệm của Bộ Giáo dục và Đào tạo trong việc phối hợp với Bộ Y tế và các bộ có liên quan xây dựng chính sách nhằm đưa kiến thức chính xác, toàn diện về xu hướng tính dục, bản dạng giới, thể hiện giới và đặc điểm giới tính vào chương trình học phổ thông, từ đó góp phần đảm bảo người CĐGT không bị kỳ thị, phân biệt đối xử trong môi trường học tập.

Khuyến nghị: Bổ sung quy định về trách nhiệm của Bộ Giáo dục và Đào tạo và Bộ Lao động, Thương binh và Xã hội trong việc giám sát việc thực thi các chính sách bảo đảm người CĐGT không bị kỳ thị, phân biệt đối xử trong học tập, lao động.

(5) Bổ sung Điều 25 dự thảo Luật CĐGT về quy định chi tiết, hướng dẫn thi hành.

Khuyến nghị: Bổ sung quy định chi tiết, hướng dẫn thi hành các điều khoản trong dự thảo Luật, bao gồm hiệu lực thi hành của Giấy công nhận là người CĐGT và các quy định liên quan đến các quan hệ dân sự, nghĩa vụ của công dân khi thực hiện CĐGT.

Cần có cơ chế đảm bảo hiệu lực thi hành cũng như tính nhất quán của giấy công nhận là người CĐGT ở các cấp từ trung ương tới địa phương, tránh trường hợp cơ quan có thẩm quyền tại địa phương không chấp nhận giấy này,

hoặc có sự khác biệt về hiệu lực giữa các địa phương khác nhau. Các vấn đề của công dân khi thực hiện CĐGT như việc kết hôn, có con chung, thừa kế tài sản, thực hiện nghĩa vụ quân sự cần được quy định rõ trong Luật hoặc văn bản dưới Luật.

KẾT LUẬN

Hoạt động tham vấn cộng đồng người chuyển giới về dự thảo Luật CĐGT được hoàn thành vào tháng 01 năm 2021, với sự tham gia của 26 người chuyển giới trên khắp các thành phố lớn tại Việt Nam. Người tham gia có độ tuổi dao động từ 14 đến 38 tuổi, đa dạng về ngành nghề và mức thu nhập.

Kết quả tham vấn cho thấy đa phần người tham gia đạt được đồng thuận về các vấn đề được tham vấn, bên cạnh một số ý kiến trái chiều. Cụ thể, phần lớn cộng đồng người chuyển giới (1) ủng hộ giải pháp không bắt buộc người đề nghị CĐGT phải can thiệp về y học; (2) ủng hộ quy định độ tuổi tối thiểu được tiếp cận các phẫu thuật định giới và thay đổi giấy tờ là 18 tuổi; và (3) phản đối quy định người đề nghị CĐGT phải là người độc thân theo quy định của pháp luật. Trên cơ sở các ý kiến trên, nhóm được tham vấn đã đưa ra các khuyến nghị cụ thể, xác đáng với mong muốn Luật CĐGT khi được đưa vào thực thi sẽ là một bộ luật toàn diện, không bỏ ai lại phía sau và thống nhất với các thực hành tốt, các tiêu chuẩn quốc tế về quyền của người chuyển giới.

Hoạt động này cũng đã ghi nhận những câu chuyện về thách thức trong đời sống của người chuyển giới trong bối cảnh Luật CĐGT chưa được ban hành, mặc dù Bộ Luật Dân sự 2015 (sửa đổi) đã công nhận quyền CĐGT tại Điều 37. Các thách thức này bao gồm khó khăn trong việc tiếp cận dịch vụ y tế, trong việc đổi tên, trong đời sống tình cảm và việc bị kì thị, phân biệt đối xử trong học tập và lao động. Hiện trạng này cho thấy tính cấp bách của việc ban hành Luật CĐGT, cũng như việc ban hành các chính sách toàn diện trong y tế, giáo dục và lao động để đảm bảo người CĐGT không bị kỳ thị, phân biệt đối xử.

Kết quả tham vấn đã phản ánh những trải nghiệm và nguyện vọng sâu sắc của cộng đồng người chuyển giới đối với dự thảo Luật CĐGT. Từ đó, tham vấn đã góp phần cung cấp thêm những quan điểm, đề xuất đa dạng cho tiến trình xây dựng Luật, khắc phục một số hạn chế về tham vấn ý kiến cộng đồng cho tiến trình này. Những khuyến nghị đưa ra trong Báo cáo được mong đợi là sẽ giúp Vụ Pháp chế, Bộ Y Tế và cơ quan nhà nước có thẩm quyền tiếp tục hoàn thiện Dự thảo Luật CĐGT trong quá trình xây dựng Hồ sơ để trình Chính phủ và đưa vào Chương trình xây dựng Luật và Pháp lệnh năm 2022-2024.

PHỤ LỤC

Phụ lục 01: Thông tin nhân chủng vắn tắt của người tham gia nghiên cứu

STT	Tên	Tuổi	Nhận dạng giới	Nhóm FGD	Tình hình tài chính	Thu nhập trung bình mỗi tháng	Khu vực sinh sống
1	Mạnh	33	Chuyển giới nữ	Có gia đình	Công việc ổn định	5-10 triệu	Thành phố
2	Ánh	31	Chuyển giới nam	Có gia đình	Công việc ổn định	Hơn 15 triệu	Thành phố
3	Ngọc	28	Chuyển giới nam	Có gia đình	Công việc ổn định	10-15 triệu	Thành phố
4	Hiếu	28	Chuyển giới nam	Trên 18 tuổi	Công việc ổn định	Hơn 15 triệu	Thành phố
5	Mai	19	Chuyển giới nữ	Trên 18 tuổi	Chưa độc lập về tài chính	Dưới 5 triệu	Thành phố
6	Thảo	27	Chuyển giới nữ	Trên 18 tuổi	Công việc không ổn định	5-10 triệu	Thành phố
7	Phương	29	Chuyển giới nam	Trên 18 tuổi	Công việc ổn định	10-15 triệu	Thành phố
8	Hiền	30	Chuyển giới nữ	Trên 18 tuổi	Công việc ổn định	10-15 triệu	Thành phố
9	Tú	14	Chuyển giới nữ	Dưới 18 tuổi	Phụ thuộc vào gia đình	Không có	Thành phố
10	Linh	17	Chuyển giới nam	Dưới 18 tuổi	Phụ thuộc vào gia đình	Không có	Thành phố
11	Long	24	Chuyển giới nam	Chỉ sử dụng hor-mone	Công việc ổn định	10-15 triệu	Thành phố
12	Lan	21	Chuyển giới nữ	Chỉ sử dụng hor-mone	Phụ thuộc vào gia đình	5-10 triệu	Thành phố

STT	Tên	Tuổi	Nhận dạng giới	Nhóm FGD	Tình hình tài chính	Thu nhập trung bình mỗi tháng	Khu vực sinh sống
13	Quỳnh	22	Chuyển giới nữ	Chỉ sử dụng hor-mone	Phụ thuộc vào gia đình	Không có	Thành phố
14	Thu	24	Chuyển giới nữ	Chỉ sử dụng hor-mone	Công việc không ổn định	2-5 triệu	Thành phố
15	Phong	38	Chuyển giới nam	Đã phẫu thuật định giới	Công việc không ổn định, sống chung với cha mẹ	Khoảng 03 triệu	Thành phố
16	Bảo	32	Chuyển giới nam	Đã phẫu thuật định giới	Công việc ổn định	5-10 triệu	Thành phố
17	Lâm	32	Chuyển giới nam	Đã phẫu thuật định giới	Công việc ổn định	Trên 30 triệu	Thành phố
18	Vũ	24	Chuyển giới nam	Đã phẫu thuật định giới	Công việc ổn định	10-20 triệu	Thành phố
19	Hường	29	Chuyển giới nữ	Đã phẫu thuật định giới	Độc lập về tài chính nhưng thu nhập không ổn định do dịch	16-30 triệu	Thành phố
20	Thương	26	Chuyển giới nữ	Đã phẫu thuật định giới	Công việc ổn định	5-10 triệu	Thành phố

STT	Tên	Tuổi	Nhận dạng giới	Nhóm FGD	Tình hình tài chính	Thu nhập trung bình mỗi tháng	Khu vực sinh sống
21	Trân	27	Chuyển giới nam	Chưa can thiệp y tế	Độc lập về tài chính	10-20 triệu	Thành phố
22	Hải	22	Chuyển giới nam	Chưa can thiệp y tế	Chưa độc lập về tài chính	5-10 triệu	Thành phố
23	Giang	23	Chuyển giới nam	Chưa can thiệp y tế	Chưa độc lập về tài chính	10-20 triệu	Thành phố
24	Châu	20	Chuyển giới nữ	Chưa can thiệp y tế	Chưa độc lập về tài chính	Không có	Thành phố
25	Đạt	18	Chuyển giới nam	Chưa can thiệp y tế	Chưa độc lập về tài chính	Không có	Thành phố
26	Hân	31	Chuyển giới nữ	Chưa can thiệp y tế	Độc lập tài chính	20-30 triệu	Thành phố

Phụ lục 02: Bộ câu hỏi và quy trình phỏng vấn FGD

A. Giới thiệu về nghiên cứu

1. Giới thiệu về chủ đề và mục đích nghiên cứu.
2. Thời gian phỏng vấn: ước tính 60-90 phút.
3. Quy trình và cam kết bảo mật danh tính, thông tin của người tham gia.
4. Xin phép ghi âm, giải thích lý do và mục đích sử dụng băng ghi âm.
5. Giấy chấp thuận tham gia nghiên cứu – đưa cho người tham gia đọc, giải thích các câu hỏi, thắc mắc (nếu có), và yêu cầu ký tên.
6. Hỏi về việc người tham gia muốn được ghi nhận danh tính như thế nào trong báo cáo nghiên cứu và ấn phẩm truyền thông (tên thật, nickname, tên giả, hoặc không ghi nhận danh tính)?

B. Thông tin cá nhân

1. Tên, tuổi, nghề nghiệp, quê quán
2. Tình hình tài chính: độc lập về mặt tài chính hay vẫn nhận trợ cấp từ gia đình & người thân? Thu nhập trung bình mỗi tháng?
3. Bạn tự nhận dạng bản thân là gì? Quá trình nhận dạng này đã diễn ra như thế nào?

   a. Độ tuổi bắt đầu tự nhận dạng

   b. Các nguồn thông tin đã tiếp cận trong quá trình tìm hiểu

   c. Bạn có công khai với gia đình và người thân không? Nếu có, quá trình này diễn ra như thế nào?
4. Bạn có nhu cầu đổi thay đổi tên và giới tính trên giấy tờ hay không?

   a. Nếu không thì vì sao?

   b. Nếu có bạn đã thực hiện đổi tên hay chưa? Nếu chưa thì vì sao? Nếu đã thực hiện, bạn gặp những khó khăn gì trong khi làm thủ tục đổi tên, thời gian bạn thực hiện thay đổi tên là bao lâu?

C. Góp ý cho dự thảo Luật Chuyển đổi giới tính

1. **Giới thiệu về tiến trình vận động cho Luật Chuyển đổi giới tính (facilitator cung cấp các thông tin dưới đây cho người tham dự)**

a. Điều 37 của BL Dân sự (2015)

b. Dự thảo Luật CĐGT cho Bộ Y Tế soạn thảo

c. Tầm quan trọng của Luật CĐGT & tại sao cộng đồng nên tham gia góp ý, cũng như nội dung góp ý trong FGD này.

d. Giới thiệu về "công nhận giới tính pháp lý" (legal gender recognition). Công nhận giới tính pháp lý khác gì với quá trình định giới?

2. **Về điều kiện can thiệp y tế để được công nhận giới tính pháp lý**

a. (Facilitator cung cấp thông tin này cho người tham dự) Hiện giờ trong các thảo luận liên quan tới Dự thảo Luật CĐGT, có 4 phương án liên quan tới điều kiện can thiệp y tế để được công nhận giới tính pháp lý: (1) Sử dụng hoóc-môn 2 năm liên tục; (2) Phẫu thuật 1 phần hoặc toàn phần; (3) Không cần can thiệp y tế mà chỉ cần nộp đơn lên Hội đồng Xác định giới tính

b. Trong trường hợp (1) và (2):

- Theo bạn, với quy định này người chuyển giới sẽ gặp phải những khó khăn như thế nào?
- Nếu bạn đã từng phẫu thuật ở trong nước hoặc nước ngoài trước khi Luật Chuyển đổi giới tính được ban hành, bạn cảm thấy như thế nào nếu quy định yêu cầu Bệnh viện khám và kiểm tra lại cơ thể của bạn để xác định bạn đã can thiệp y tế?

c. Trong trường hợp (3):

- Nếu có quy định về người chuyển giới không cần thực hiện can thiệp y tế, mà chỉ cần nộp đơn lên Hội đồng Xác định giới tính thì bạn cảm thấy như thế nào?
- Hội đồng này nên đóng vai trò gì?

d. Bạn cảm thấy như thế nào nếu người chuyển giới được chọn giữa việc không can thiệp y tế hoặc can thiệp y tế để được công nhận là người chuyển đổi giới tính? Ý nghĩa của sự lựa chọn này?

- Bạn lựa chọn phương án nào trong 3 phương án trên.

3. **Về độ tuổi được tiếp cận quá trình định giới**

a. (Facilitator cung cấp thông tin này cho người tham dự) Hiện giờ trong Dự thảo Luật CĐGT quy định độ tuổi tối thiểu để tiếp cận liệu trình hoóc-môn là 16; độ tuổi tối thiểu để tiếp cận các phẫu thuật định giới là 18.

b. Theo quan điểm của bạn, vì sao cần quy định về số tuổi của người chuyển giới để họ được phép thay đổi giới tính pháp lý của mình?

c. Trong trường hợp yêu cầu can thiệp y tế, bạn nghĩ thế nào về quy định người đủ 16 tuổi sẽ được sử dụng hoóc-môn với sự đồng ý của bố mẹ hoặc người giám hộ và đủ 18 tuổi sẽ được can thiệp y tế để chuyển đổi giới tính?

d. Trong trường hợp không yêu cầu can thiệp y tế, người chuyển giới cần đủ 18 tuổi trở lên mới có thể nộp hồ sơ thay đổi giới tính. Quan điểm của bạn như thế nào về quy định này?

e. Theo bạn, việc quy định độ tuổi như vậy sẽ gây ra những khó khăn như thế nào đối với người chuyển giới dưới 16 hoặc 18 tuổi?

4. **Về tình trạng hôn nhân**

f. (Facilitator cung cấp thông tin này cho người tham dự) Hiện giờ trong Dự thảo Luật CĐGT quy định người chuyển giới cần phải độc thân trước khi có thể tiếp cận quá trình định giới & thay đổi giới tính pháp lý.

g. Bạn có suy nghĩ gì về quy định người chuyển giới phải là người độc thân trước khi thực hiện chuyển đổi giới tính? D

h. Theo bạn, với quy định như vậy người chuyển giới sẽ gặp phải những khó khăn gì, đặc biệt là những người chuyển giới đang có gia đình?

5. **Đề xuất/Khuyến nghị: Dựa vào các quy định hiện tại, bạn có nhu cầu thay đổi điều khoản nào hay không? Và bạn có ý kiến đóng góp hoặc chia sẻ nào đối với các quy định hiện hành?**

D. Trải nghiệm thực tế

1. **Trải nghiệm về lĩnh vực y tế**

a. Hiện nay bạn đang có những nhu cầu chăm sóc sức khỏe nào? Chia sẻ về quá trình bạn nhận ra, tìm hiểu thông tin để giải quyết nhu cầu chăm sóc sức khoẻ này.

b. Trong quá trình này, bạn gặp những khó khăn gì? (về tiếp cận thông tin, tiếp cận & chất lượng dịch vụ, tham vấn tâm lý,...). Sau các can thiệp y tế, bạn có gặp hiện tượng hối hận sau phẫu thuật không?

c. Bạn có được tư vấn tâm lý trước, trong và sau các can thiệp y tế không? Việc tư vấn này diễn ra như thế nào?

- Nếu không: bạn nghĩ có cần hỗ trợ tâm lý trước, trong và sau quá

trình định giới hay không? Trong trải nghiệm cá nhân của bạn, việc không được tham vấn tâm lý có thể gây ra những hệ quả gì?

d. Các thay đổi trong Luật CĐGT có thể giúp bạn hoặc những người có tình trạng tương tự như thế nào?

Câu hỏi chi tiết gợi ý:

- Bạn đã từng tìm hiểu về sử dụng hoóc-môn hay chưa?
- Nếu chưa thì vì sao?
- Nếu có thì bạn tìm hiểu qua những nguồn thông tin nào? Bạn gặp những khó khăn gì trong việc tìm kiếm thông tin về hoóc-môn?
    - Hiện tại bạn có đang sử dụng hoóc-môn hay không? Nếu không thì vì sao bạn không sử dụng? Nếu có thì thời điểm bạn bắt đầu sử dụng là khi nào? Và loại hoóc-môn bạn đang sử dụng là gì? (tiêm, uống, bôi, …)
    - Bạn gặp những khó khăn như thế nào trong quá trình sử dụng hoóc-môn? (Nguồn thuốc, người cung cấp dịch vụ, …)
    - Trong thời gian sử dụng hoóc-môn bạn có đi thăm khám, kiểm tra nồng độ hoóc-môn không? Nếu không thì vì sao? Nếu có thì định kỳ bao lâu bạn đi thăm khám một lần? Vì sao bạn lại lựa chọn khoảng thời gian như vậy để thăm khám?
    - Bạn có nhu cầu tham vấn tâm lý trước khi sử dụng hoóc-môn hay không? Và vì sao?
    - Bạn có nhận được giấy xác nhận của bệnh viện là đang trong quá trình sử dụng hoóc-môn hay không?
    - Cảm nhận của bạn trước và sau khi sử dụng hoóc-môn.
- Bạn có nhu cầu can thiệp phẫu thuật hay không?
    - Nếu không thì vì sao?
    - Nếu có thì quá trình tìm hiểu thông tin của bạn như thế nào? Nguồn thông tin bạn tìm kiếm là những nguồn nào?
        - Bạn đã từng thực hiện bất kỳ can thiệp phẫu thuật nào hay chưa?
        - Nếu chưa thì vì sao? Dự định can thiệp phẫu thuật trong tương lai của bạn như thế nào? (Thời điểm, 1 phần hay toàn bộ)

- Nếu đã phẫu thuật thì bạn phẫu thuật một phần hay toàn bộ? Thời điểm bạn thực hiện phẫu thuật là khi nào? Bạn thực hiện ở trong nước hay nước ngoài? Những khó khăn mà bạn gặp phải trong quá trình tìm hiểu thông tin, lựa chọn nơi phẫu thuật, quá trình hậu phẫu và chăm sóc sức khỏe?
- Nếu đã phẫu thuật một phần thì bạn có dự định phẫu thuật loại bỏ tử cung/buồng trứng/tinh hoàn hay không? Vì sao? Và dự định phẫu thuật toàn bộ nếu có.
- Bạn có nhận được giấy xác nhận của bệnh viện là đã thực hiện phẫu thuật hay không?
- Cảm xúc của bạn trước và sau khi thực hiện phẫu thuật.

2. **Trải nghiệm về lĩnh vực giáo dục, an sinh xã hội và việc làm (chú ý các yếu tố vùng miền (thành thị/nông thôn) và môi trường sống)**

   a. Trải nghiệm đi học của bạn như thế nào? Bạn có gặp tình trạng bị bắt nạt bởi bạn bè, thầy cô giáo hoặc nhân viên nhà trường không?

   - Nếu có thì bạn đã làm gì khi đối mặt với những khó khăn đó? Bạn có chia sẻ với thầy cô giáo, bạn bè, đồng nghiệp không?

   b. Trải nghiệm đi làm của bạn như thế nào? Bạn có gặp tình trạng kì thị, phân biệt đối xử bởi đồng nghiệp, cấp trên hoặc trong quá trình xin việc không?

   - Nếu có, bạn đã làm gì để đối mặt với những khó khăn đó?

   c. Bạn có gặp khó khăn vì các quy định đặt ra tại trường học và nơi làm việc không? (Mặc đồng phục, sử dụng nhà WC, sinh hoạt chung, …)?

   d. Các thay đổi trong Luật CĐGT có thể giúp bạn hoặc những người có tình trạng tương tự như thế nào?

3. **Trải nghiệm về hôn nhân và gia đình**

   a. Bạn có nhu cầu kết đôi không?

   - Nếu hiện tại bạn đã có gia đình và chung sống với bạn đời: Bạn có gặp khó khăn gì khi xây dựng mối quan hệ, sống chung hoặc có con hay chung tài sản với người yêu không? Bạn đã làm gì khi gặp khó khăn?
   - Trong đời sống cá nhân, riêng tư, bạn hãy tự đánh giá xem việc mình là người chuyển giới có ảnh hưởng như thế nào tới cơ hội

tình yêu, hạnh phúc của mình?

- Nếu không thì vì sao?

b. Bạn có mong muốn đăng ký kết hôn với người yêu/vợ/chồng hay không? Nếu không thì vì sao?

- Bạn gặp những khó khăn, trải nghiệm như thế nào về pháp lý khi nhận con nuôi hoặc thực hiện các phương pháp thụ tinh, làm giấy khai sinh cho con?
- Các thay đổi trong Luật CĐGT sẽ ảnh hưởng tới cuộc sống của bạn với bạn đời và con như thế nào?

4. **Khác**

- Bạn có biết mạng lưới các hội nhóm, tổ chức cộng đồng của người LGBTI không? Nếu có bạn có tham khảo, tìm kiếm thông tin hoặc trợ giúp từ cá nhân/tổ chức này không?

Cảnh báo sử dụng:

Quan điểm của tác giả thể hiện trong ấn phẩm này không nhất thiết đại diện cho Liên Hợp Quốc, bao gồm cả UNDP hay cơ quan, quỹ hoặc chương trình nào khác của Liên Hợp Quốc.

-

Tổ chức cộng đồng IT'S T TIME
Email: itsttime.vn@gmail.com

Viện nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường (iSEE)
Tầng 3, HB Building, số 1C11 Ngõ 140 Giảng Võ, Ba Đình, Hà Nội, Việt Nam
Email: isee@isee.org.vn
Hotline: (+84) 46273 7933

isee

Tài trợ bởi

UNDP

